

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT
FAKÜLTESİ
DERGİSİ
CİLT:6 SAYI:1 1 2019/2

JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

مجلة كلية الإلهيات

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir yayındır. Yayınlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayınlanan yazıların yayın hakkı dergimize ait olup izinsiz olarak kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

Journal of the Faculty of Theology is a peer-reviewed, academic, periodical journal published twice a year by Kilis 7 Aralık University. Facts and opinions published in the Journal of the Faculty of Theology express solely the opinions of the respective authors. Authors are, academically and legally, responsible for their citing of sources and the accuracy of their references and bibliographies. Articles in the Journal are copyrighted publication of the Journal of the Faculty of Theology and cannot be published without permission.

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

p-ISSN: 2148-7634
e-ISSN: 2651-4087

SAHİBİ / OWNER

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına
on behalf of Kilis 7 Aralık University Faculty of Theology
Prof. Dr. Halil ALDEMİR (Dekan)

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KINAĞ

EDİTÖRLER KURULU / EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARAKUŞ (Başkan)
Dr. Öğr. Üyesi Muharrem ŞAHİNER
Dr. Abdullah ALTUNCU
Arş. Gör. Abdülbaki DURMAZ

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. M. Doğan KARACÖŞKUN
(Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdallah Ahmad Hussein ALZYUOT
(The University Of Jordan)
Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İshak Emin AKTEPE
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Prof. Dr. James MEREDITH DAY
(Université Catholique de Louvain)
Prof. Dr. Michael E. NIELSEN
(Georgia Southern University)
Prof. Dr. Osman TÜRER
(Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Ralph W. HOOD, JR.
(The University of Tennessee at Chattanooga)
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Soner DUMAN
(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Hayrettin ÖZTÜRK
(Samsun 19 Mayıs Üniversitesi)

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

Dr. Öğr. Üyesi Yakup GÖÇEMEN (Arapça / Arabic)
Arş. Gör. Murat YILMAZ (Arapça / Arabic)
Arş. Gör. Merve İZİN (İngilizce / English)
Arş. Gör. Osman ÜLKER (İngilizce / English)

SEKRETARYA / SECRETARIES

Arş. Gör. Ramazan ÇOBAN
Arş. Gör. Semih BEKÇİ
Arş. Gör. Sercan ÇAMLI

KAPSAM / SCOPE

Dini Araştırmalar-İslam Araştırmaları
Religious Studies-Islamic Studies

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN

TAVOOS

BASIM YERİ / PLACE OF PUBLICATION

Göktaş Ofset Yay. Mat. Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 33830

BASIM TARİHİ / PUBLICATION DATE

Aralık 2019 / December 2019

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi KİLİS
e-posta: ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr
Tel: 0 348 814 26 66
Faks: 0 348 814 58 65
<http://dergipark.gov.tr/k7auifd>

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

PROF. DR. M. DOĞAN KARACOŞKUN	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ABDULLAH KAHRAMAN	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ABDURRAHMAN ATEŞ	(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. AHMET YÜCEL	(İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ALAEDDİN AHMED AL-GHARAIBEH	(AL-ZAYTOONAH UNIVERSITY OF JORDAN)
PROF. DR. ALİ ÇELİK	(ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNV.)
PROF. DR. ALİ RAFET ÖZKAN	(KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. BAHATTİN YAMAN	(SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. BİLAL KEMİKLİ	(ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. CAĞFER KARADAŞ	(ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. DAVUT YAYLALI	(ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. EKREM DEMİRLİ	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. H. MEHMET GÜNAY	(SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. HALİL İBRAHİM KAÇAR	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. HAMDİ GÜNDOĞAR	(ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. HASAN ALKHATTAF	(QATAR INTERNATIONAL UNIVERSITY)
PROF. DR. İBRAHİM ÇAPAK	(BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE	(BOZOK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. LÜTFULLAH CEBECİ	(ERCIYES ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. M. HAYRİ KIRBAŞOĞLU	(ANKARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MAHFUZ SÖYLEMEZ	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MAHMUT ÇINAR	(GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MEHMET ÖZŞENEL	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MEHMET AKKUŞ	(ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNV.)
PROF. DR. MUHSİN DEMİRCİ	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MUSTAFA AĞIRMAN	(ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. MUSTAFA KARA	(ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. NECDET TOSUN	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ORHAN ÇEKER	(NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. OSMAN GÜMAN	(SAKARYA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. OSMAN TÜRER	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ÖMER ÇELİK	(MARMARA ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. SADIK KILIÇ	(ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. SAMİ KILIÇ	(FIRAT ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. SERVET BAYINDIR	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ŞEHMUS DEMİR	(GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
PROF. DR. TALAT SAKALLI	(SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ)
DOÇ. DR. AHMET İNANIR	(GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ)
DOÇ. DR. EMRULLAH FATİŞ	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
DOÇ. DR. NECMETTİN KIZILKAYA	(İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ BÜNYAMİN AÇIKALIN	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ HÜSEYİN BAYSA	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN PEKER	(ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ KHALDON AL-HABASHNEH	(AL-ZAYTOONAH UNIVERSITY OF JORDAN)
DR. ÖĞR. ÜYESİ METİN CEYLAN	(İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA KINAĞ	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER CİDE	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜZEYİR KÖSE	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ YUSUF AĞKUŞ	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ NEDİM ÖZ	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ŞAŞA	(KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ)

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, uluslararası bir dergi olup en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. Journal of the Faculty of Theology, an international journal it is, uses a double-blindreview carried out by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

Makaleler, İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram) ve İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir. Articles contain an English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), and a bibliography prepared with The ISNAD Citation Style.

<https://www.isnadsistemi.org>

İçindekiler

	EDİTÖRLER KURULUNDAN/ FROM EDITORIAL BOARD/ كلمة رئيس التحرير	363-368
	ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES	
SUMEYRA YAKAR	THE USAGE OF CUSTOM IN THE CONTEMPORARY LEGAL SYSTEM OF SAUDI ARABIA: DIVORCE ON TRIAL Günümüz Suudi Arabistan Hukuk Sisteminde Örfün Kullanımı: Mahkemelerdeki Boşanmalar	371-394
HALİL ŞİMŞEK	TURKS AND THEIR TRANSLATIONS/ COMMENTARIES ON THE QUR'ÂN: AN HISTORICAL AND BIBLIOGRAPHICAL SURVEY Türkler ve Kur'ân Tercüme ve Tefsirleri: Tarihî ve Bibliyografik Bir İnceleme	395-419
EMİNE ENİSE YAKAR	A CRITICAL COMPARISON BETWEEN THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS (DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI) AND THE OFFICE OF SHAYKH AL-ISLÂM Diyanet İşleri Başkanlığı ve Şeyhül İslam Makamlığı Arasında Kritik Bir Karşılaştırma	421-452
HARUN ÖĞMÜŞ	حول الفهم الصحيح في تفسير القرآن الكريم Kur'ân-ı Kerim Tefsirinde Sahih Anlayış Hakkında On the Correct Understanding of Tafsir of the Holy Qur'an	453-486

SAMİ KILINÇLI	MEDENÎ SÛRELERDE ABDULLAH B. SELÂM İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYETLER BAĞLAMINDA TEFSİR RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ A Review of al-Tafsir al-Riwa'î Within the Context of Verses Associated Abdallāh B. Salām in Surahs Madaniyah	487-516
MERVE SAÇLI	FÎRÛZÂBÂDÎ (Ö. 817/1415) VE BESÂİR'İNDE KUR'AN VE SÛRELER KONUSUNA BAKIŞI Firûzâbâdî (d. 817/1415) and His View on Qur'an and Sûrahs in His Basâir	517-543
AHMET ÖZ	KUR'AN'DA İSLAM ÜMMETİ Islamic Ummah in the Qur'an	545-564
GÜVEN AĞIRKAYA	İBÂZÎ TEFSİRLERDE HÂRİCÎ İZLER (HİMYÂNU'Z-ZÂD ÖRNEĞİ) Khâridjite Traces in The Ibādite's Exegeses (The Example of Himyān-al-Zād)	565-610
SİNAN ERDİM	NİYÂBET RİVÂYETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME -YAŞAYAN KİŞİNİN YERİNE HAC YAPMA İBADETİ ÖZELİNDE- A Study of Niyabat Narratives -Specifically For Hajj Prayer Instead of Living Person-	611-642
HAMDİ GÜNDOĞAR - MUHAMMET SAİT YÜRGÜÇ	DEİZM BAĞLAMINDA ORTAÖĞRETİM OKULLARINDA İNANÇ ALGISI -ADİYAMAN ÖRNEĞİ- The Perception of Belief in Secondary Schools in The Context of Deism -Adiyaman Example-	643-670
YUNUS ERASLAN	İLHAM BAĞLAMINDA EŞ'ARÎ KELÂM OKULUNUN TASAVVUFLA İLİŞKİSİ The Relationship Between As'hari Kalam School and Sufism in The Context of Inspiration	671-709
HİLMİ KEMAL ALTUN	BEHŞEMİYYE VE HÜSEYNİYYE ARASINDA ZEMAŞSERÎ'NİN YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ The Evaluation of Zamahshari's Position Between Bahshamiyya and Husayniyya	711-737

MUHARREM ŞAHİNER	İHVÂN-I SAFÂ'NIN DİN DİLİ BAĞLAMINDA ESKATOLOJİ The Eschatology in the Context of Religious Language of Ihkwân al-Safa'	739-768
MEHMET ATALAY	MEKTÛBÂT-I İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN ARAPÇA NÜŞHASINDA BİR TERCÜME HATASI VE 'ÖNEMİ' A Mistake in Translation in The Arabic Version of Maktûbât-ı Imâm-i Rabbânî and Its 'Significance'	769-794
NEDİM ÖZ	MODERN-SEKÜLER SÜREÇTE AİLENİN ÇÖZÜLMESİ The Disintegration of Family in the Modern- Secular Process	795-835
HATİCE KELEŞ	REFORM ÇAĞININ RADİKAL KANADI OLAN HUTTERİTLERİN DİNİ KÖKENLİ GELENEKSEL KOMÜNAL YAŞAM TARZI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA A Study on the Religious Traditional Communal Life Style of Hutterites That Have Radical Wings of the Reform Age	837-865
EMAD KANAAN	صَوَابُ طَرِيقَةِ التَّرْبِيَةِ بِالتَّشْبِيهِ وَضَرْبِ الْأَمْثَالِ وَتَطْبِيقَاتُهَا فِي الْمَنْهَجِ التَّرْبَوِيِّ النَّبَوِيِّ Eğitimde Örnek Verme ve Benzetme Yöntemlerinin Kuralları ve Nebvî Eğitim Yönteminde Uygulanması Conditions Analogy and Proverbs Educational in The Educational Curriculum of The Sonna	867-890
ŞUAYİP ÖZDEMİR - TUNCAY KARATEKE	İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE ÖĞRENCİLERİN DERSE KATILIMINI SAĞLAMA YOLLARI The Ways of Providing Students Attendance of Vocational Lessons Teachers in the Quran Lessons of Imam Hatip High Schools	891-925

RAMAZAN DİLER - ÖZGE MAVİŞ SEVİM	ORTAOKUL DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN ANLAMLİ ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ Meaningful Learning Activities of Middle School Religious Culture and Ethics Course Teachers	927-959
İSMAİL YILMAZ	FAKİRLİKLE MÜCADELEDE ZEKÂT VE NEGATİF GELİR VERGİSİNİN ROLÜ The Role of Zakat and Negative Income Tax in the Fight Against Poverty	961-990
RECEP YARTAŞI	İBN CÜZEY'İN NAZM VE SARFE İKİLEMİNDEN HAREKETLE SARFE TEORİSİNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM Critical Approach to Sarfe Theory from the Duality of Nazm and Sarfe in Ibn Cuzey	991-1008
AYHAN ÖZTAŞ	SİYASET ÜTOPYALARINDA DEVLET State in Political Utopias	1009-1042
ZEYNEP KAPLAN	ZUHRUF SÜRESİ 36. ÂYET BAĞLAMINDA, RAHMÂN'I ZİKRETMENİN ŞEYTANIN TASALLUTUNA KARŞI KOYUCU ÖZELLİĞİ Protection from Evils Attack by Remembering Rahman: In Case of Surah Zuhruf Verse 36	1043-1063
VEFEYÂT/OBİTUARY		
Harun ÖĞMÜŞ	Emin Işık Hocamıza Dair...	1065-1077

EDİTÖRLER KURULUNDAN

Değerli okuyucularımız;

2014 yılının Aralık ayında yayın hayatına başlayan dergimiz beş yıllık bir emeğin sonucunda 11. sayısına ulaşmış bulunmaktadır. Şüphesiz ki bu, istikrarlı ve özverili bir çalışmanın neticesidir. Bu süreçte emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunup yeni sayımızı siz kıymetli okuyucularımız ile buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz.

Dergimiz, yayın hayatına başladığı ilk günden bugüne gelene kadar her aşamada kendisini geliştirmiş ve bir ileri noktaya taşıyacak gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bununla ilgili olarak son sayımızda dergimizin ULAKBİM TR Dizin’de yer almak için bir takım çalışmalar yürüttüğünü ifade etmiştik. Bu çalışmalar neticesinde dergimizin artık ULAKBİM TR Dizin’de de tarandığını siz değerli okuyucularımız ile paylaşmanın sevincini yaşamaktayız. Böylece dergimiz artık ulusal ve uluslararası alanda daha çok okuyucu ile buluşacak, ilim dünyasına katkıda bulunma yönündeki çalışmaları hız kazanacaktır.

Bu sayıda da önceki sayılarda olduğu gibi yazarlarımızın farklı ilim dallarında ele aldıkları birbirinden farklı makaleleri yer almaktadır. 3 İngilizce, 2 Arapça olmak üzere üç farklı dilde toplam 23 araştırma makalesini ve bir vefayât yazısını siz kıymetli okuyucularımız ile buluşturmuş bulunuyoruz. Türkçe makalelerin yanı sıra Arapça, İngilizce, gibi farklı dillerdeki ma-

kalelerin dergimizde yayınlanması ulusal ve uluslararası bilim çevrelerinin dergimize olan ilgisini göstermektedir. Bu ilgiyi ve dergimize gösterilen yoğun talebi beş yıllık bir emeğin ve birikimin sonucunda ulaşılmış bir başarı olarak değerlendirmekteyiz.

Dergimize makale ve yazılarıyla katkı sunan yazarlarımıza, gönderilen makalelerin değerlendirilmesini yapan kıymetli hakem hocalarımıza ve derginin yayınlanma sürecinde emeği geçen tüm arkadaşlarımıza ve yayınevi çalışanlarına teşekkür ederiz.

Yeni sayılarımızda sizlerle buluşmak ümidiyle...

Editörler Kurulu Adına
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARAKUŞ

FROM EDITORIAL BOARD

Dear Respected Readers;

After five years of hard work, our journal, which started to be published in December 2014, has reached its 11th issue. This is undoubtedly the result of a stable and a dedicated work. We would like to express our gratitude to all of those who contributed to our journal, and we are pleased to introduce our new issue to our distinguished readers.

From the first day of its publication until today, our journal has improved itself at every stage, and has executed developments that will move it forward. In connection with this, in our last issue, we stated that we were working to get our magazine included in the ULAKBİM TR Index. As a result of these works, we are pleased to declare to you, our esteemed readers, that our magazine has now been included in the ULAKBİM TR Index. Thus, more readers will meet our journal in national and international fields, and its efforts to contribute to the world of knowledge will accelerate.

As there were in the previous issues, in this issue too there are different articles of our authors that are written in different fields of interest. We introduce you a total of 23 research articles in four different languages: 3 in English, and 2 in Arabic, as well as an obituary. The publication of articles in different languages such as Arabic, and English in addition to Turkish articles shows the interest of national and international academic circles to

our journal. We consider this interest and the high demand to our journal as a result of five years of hard work. We would like to thank the authors who contributed to our journal with their articles and our precious reviewers for the evaluation of the articles, and all our friends and publishers who contributed to the publication process of the journal.

Hoping to meet you in our new issues...

On Behalf of Editorial Board
Assistant Professor Mehmet KARAKUŞ

كلمة رئيس التحرير

قراءنا الأعزاء،

إن مجلتنا التي بدأت مشوارها الأكاديمي في كانون الأول 2014 وصلت إلى نسختها الحادية عشرة نتيجة جهود متواصلة بذلت على مدى خمس سنوات. لا شك أن هذا الإنجاز جاء نتيجة لعمل دؤوب وصادق. ففي هذه اللحظات تغمرنا سعادة عارمة للقاء مجلتنا بقرائها الأكارم، ولا تفوتنا فرصة تقديم خالص شكرنا لجميع المساهمين في هذا العمل خلال هذه الفترة.

لقد عملت مجلتنا لتطوير نفسها في جميع المراحل منذ نعومة أظفارها حتى يومنا هذا وتابعت عن كثب التطورات التي سوف تمكنها من الانتقال إلى مستويات متقدمة. وكنا قد أبلغناكم في عددنا الأخير أن هناك جهودا متواصلة لتمكين مجلتنا من أن تكون معتمدة للبحث ضمن فهرس ULAKBİM TR Dizin. وهاهي هذه الجهود قد تكملت بالنجاح، ويسعدنا أن نعلمكم بأن مجلتنا تمكنت من الحصول على الاعتماد للبحث في فهرس ULAKBİM TR Dizin. وبذلك سوف يكون بإمكان مجلتنا أن تلتقي مع مزيد من القراء على الصعيدين المحلي والدولي، وتتسرع وتيرة جهودها ومحاولاتها الفعالة للمساهمة في العالم الأكاديمي.

كسابقتها تماما تتضمن مجلتنا في عددها هذا بحوثا علمية متنوعة يتناول مؤلفوها محاور

كثيرة في مجالات علمية مختلفة. نقابلكم في هذه النسخة ببحوث قيمة يبلغ تعدادها ثلاث عشرين بحثاً أكاديمياً وفائية واحدة في ثلاث لغات مختلفة، منها ثلاثة بحوث باللغة الإنجليزية، وبحثان اثنان باللغة العربية. وإن تنوع لغات البحوث المنشورة في مجلتنا إضافة على البحوث المؤلفة باللغة التركية إن دل على شيء فإنما يدل على إقبال الأوساط العلمية المحلية والعالمية على مجلتنا اهتمامها بها. وإننا نعتبر هذا الاهتمام بمجلتنا والإقبال عليها نجاحاً ناتجاً عن جهود مبدولة وخبرات مكتسبة على مدى خمس سنوات.

في الختام لا يسعنا إلا أن نتقدم بجزيل الشكر للباحثين الأفاضل الذين ساهموا بإثراء مجلتنا من خلال أعمالهم وأبحاثهم القيمة. كما نقدم شكرنا الجزيل لأساتذتنا أعضاء هيئة التحكيم الذين بذلوا ما بوسعهم لمراجعة هذه الأعمال العلمية وتقييمها، كذلك الشكر موصول لزملائنا الكرام العاملين في كافة هيئات هذه المجلة والعاملين في دار النشر والذين تفانوا لإصدار هذا العدد.

آملين أن نلتقاكم في العدد القادم، وإلى ذلكم الحين نستودعكم الله الذي لا تضيع ودائعه.

باسم هيئة التحرير

الدكتور محمد قراقوش

İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE ÖĞRENCİLERİN DERSE KATILIMINI SAĞLAMA YOLLARI

THE WAYS OF HAVING STUDENTS PARTICIPATE IN CLASS BY VOCATIONAL
TEACHERS DURING THE QURAN LESSONS IN IMAM HATIP HIGH SCHOOLS

SUAYİP ÖZDEMİR

PROF. DR. AMASYA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ, DİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
PROFESSOR, AMASYA U. FACULTY OF THEOLOGY, DEPARTMENT OF RELIGION EDUCATION
sozdemir@amasya.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-2672-8625>

TUNCAY KARATEKE

DR. ÖĞR. ÜYESİ FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ, DİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ASSISTANT PROFESSOR, FIRAT U. FACULTY OF THEOLOGY, DEPARTMENT OF RELIGION EDUCATION
tkarateke@firat.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0061-1405>

 <http://dx.doi.org/10.29228/k7auifd.31>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
8 Ekim / October 2019

Kabul Tarihi / Accepted
20 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Özdemir, Suayip - Karateke, Tuncay, "İhl Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Derslerinde Öğrencilerin Derse Katılımını Sağlama Yolları [The Ways of Providing Students Attendance of Vocational Lessons Teachers in the Quran Lessons of Imam Hatip High Schools]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 6/11 [Aralık/December 2019]: 891-926.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.

For Permissions
ilahiyatdersisi@kilis.edu.tr

İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KUR'AN-I KERİM DERSLERİNDE ÖĞRENCİLERİN DERSE KATILIMINI SAĞLAMA YOLLARI¹

Öz

Bu araştırma, İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencilerin derse katılımını sağlama yollarını belirlemeyi amaçlayan, nitel yöntemin durum deseninin kullanıldığı bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla seçilen 23 İmam-Hatip Lisesi meslek dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin öğrencileri derse katma yolları konusundaki görüşlerinin dersin içeriğine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerin derse katılımını sağlama yollarından ön plana çıkanlar; okuma seviyesi iyi olan öğrenciden başlayarak rastlantısal olarak derse katma, çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma, toplu olarak derse katma, rastlantısal olarak derse katma şeklindedir. Öğretmenlerin, ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde, okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma; ezber metinlerini dinleme derslerinde, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma”; yüzünden okuma derslerinde, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma ve “rastlantısal olarak derse katma”; elif-ba derslerinde “öğrencileri toplu olarak derse katma” yollarını daha fazla kullandıkları belirlenmiştir.

Özet

Kur'an öğretim tarihi, Kur'an'ın vahyedilmesi ile başlamıştır. Vahiy sürecinde Hz. Peygamber Kur'an'ın nasıl okunması ile ilgili sahabilere telkinler yapmış ve Kur'an öğretimi için belirli sahibiler görevlendirmiştir. İlk Kur'an öğretilen kurumlarda Hz. Peygamber zamanında oluşmuştur. Hz. Ömer döneminde ise Kur'an öğretmenlere maaş bağlanmış, daha sonraki devirlerde de devletin ileri gelenlerinin evlerinde çocuklarına Kur'an öğretmek için öğretmenler tutulmuştur. Medreseler kurulana kadar gerek evlerde gerek ise cami, mescid ve tekke gibi yerlerde halka Kur'an öğretimi yapılmıştır. Medreselerin kurumsallaşması ile birlikte özel Kur'an ihtisas medreseleri olan Dar'ul Kurra'lar kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasıyla medreseler tarihe intikal etmiş, fakat Kur'an öğretimi örgün ve yaygın eğitim kurumlarında verilmeye devam edilmiştir. Günümüzde örgün olarak Kur'an öğretimi yapılan kurumlardan biri de İmam Hatip Liseleridir. İmam Hatip Liseleri hem mesleğe hem de yükseköğretime öğrenci yetiştirmektedir. Meslek derslerinden biri olan Kur'an-ı Kerim dersleri, meslek dersi öğretmenleri tarafından yürütülmektedir.

Sınıf ortamında Kur'an öğretiminin en önemli unsurlardan biri öğrencinin derse katılımıdır. Katılma, öğrencinin istenen davranışları kazanması için kendisine verilen işaretleri kullanması ve bu işaretlerle belirlenen hareket ya da davranışı kazanmaya kadar bunu sürdürmesidir. Öğrencinin öğretme-öğrenme sürecine katılımı açık ve örtük olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Açık katılım, derste öğrencinin sorulara cevap vermesi, soru sorması, okuma faaliyetini yapması, öğretmenin söylediklerini aynen tekrarlaması, ödev hazırlayıp sınıfa sunması vb. davranışları kapsamaktadır. Örtük katılım ise, öğrencinin zihinsel olarak derse katılması, dersi ilgiyle dinlemesi ve dikkatini dersin amaçlarına yöneltmesidir.

Öğrencinin açık ya da örtülü olarak öğretme-öğrenme sürecine katılma derecesi onun başarısını etkileyen önemli değişkenlerden biridir. Yapılan araştırmalara göre, öğrencinin başarısında gözlenen değişkenin %20 kadarı, onların sınıftaki öğrenme

¹ Bu çalışma 2015 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan “İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Dersi Sınıf Yönetimi Davranışlarının İncelenmesi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

sürecine katılma dereceleriyle açıklanabilmektedir.

Bir çok açıdan bireysel farklılıkların olduğu sınıf ortamında İmam Hatip Meslek dersi öğretmenlerinin, Kur'an öğretirken öğrencilerin derse katılımlarını "nasıl" sağladıkları ve bu katılım şeklini "niçin" tercih ettiklerinin araştırılması, hem sahadaki öğretmenlere sağlayacağı yarar hem de literatüre sağlayacağı katkı açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın temel problemi "İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencilerin derse katılımını sağlama yolları nelerdir" sorusudur.

Bu araştırmada, araştırmanın temel amacını ortaya koyabilmek için nitel araştırma desenlerinden durum deseni kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla belirlenen çalışma grubu 8'i kadın 15'i erkek olmak üzere toplam 23 İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmeninden oluşmaktadır. Öğretmenlerin en az üç yıl bu derse girmiş olmaları bu araştırmanın ölçütü olarak belirlenmiştir. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu esas alınarak görüşmeler sürdürülmüş, bireysel farklılıklara göre ek sorular veya sonda sorular sorulmuştur. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri ortaya konulurken, kapalı kalan noktaları açıklayabilmek ve söz konusu görüşleri daha isabetli yorumlayabilmek için yeri geldikçe onların derslerinde yapılan gözlemlerden ve kullandıkları dokümanlardan elde edilen bulgulardan da yararlanılmıştır.

Araştırmada Kur'an-ı Kerim dersine giren İmam Hatip Meslek dersi öğretmenlerinin 8 farklı şekilde öğrencileri derse kattıkları görülmüştür. Bunlar: "okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=21)", "çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20)", "öğrencileri toplu olarak derse katma (n=15)", "öğrencileri rastlantısal olarak derse katma (n=14)", "öğrencileri grup oluşturarak derse katma (n=10)", "öğrencileri sıra ile derse katma (n=4)", "başarı grupları oluşturarak derse katma (n=4)", "ders içi performansına göre öğrenciyi derse katma (n=1)" şeklindedir. Öğretmenlerin derse katma yolları elif-ba derslerinde, yüzünden okuma derslerinde, ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde ve ezber metinlerini dinleme derslerinde farklılaştığı görülmüştür. Öğretmenlerin, elif-ba derslerinde, en fazla "öğrencileri toplu olarak derse katma (n=13)", "rastlantısal derse katma (n=9)" ve "grup oluşturarak derse katma (n=8); yüzünden okuma derslerinde, "okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma (n=13)" ve öğrencileri rastlantısal olarak derse katma (n=11); ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde, "okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=18)" ve "toplu olarak derse katma (n=8)"; ezber metinlerini dinleme derslerinde, "çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20)" yollarını kullandığı görülmektedir.

Öğretmenlerin, *ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde*, okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma; *ezber metinlerini dinleme derslerinde*, "çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma"; *yüzünden okuma derslerinde*, "okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma ve "rastlantısal olarak derse katma"; *elif-ba derslerinde* "öğrencileri toplu olarak derse katma" yollarını daha fazla kullandıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencileri derse katma davranışlarının farklılaşmasında "zaman kullanımı", "model okuma oluşturmak", "sınıfta istenmeyen davranışların oluşmasını engellemek" ve öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak" gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bir başka önemli faktör ise okunan metnin özelliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Örneğin elif-ba derslerinde kelime veya kısa ayetlerden oluşan metinlerin okunduğu bir derste "toplu olarak derse katma" yolu ön plana çıkarken, uzun ayetlerden oluşan bir metnin okunduğu yüzünden okuma derslerinde "okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma" yolu ön plana çıkmaktadır.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu katılım şekillerinin öğrencilerin motivasyon ve öğrenmelerini nasıl etkilediği ile ilgili çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

tır. Bununla birlikte araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda Kur'an-ı Kerim dersini yürüten öğretmenlerin, öğrencileri derse katmada, *elif-ba derslerinde*, “toplu olarak derse katma”; *yüzünden okuma derslerinde*, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak derse katma”; *ezber metinlerini dinleme derslerine* “çalışan/gö-nüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yollarına öncelik vermeleri gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İmam-Hatip Lisesi, Kur'an-ı Kerim Dersi, İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmeni, Derse Katılım.

THE WAYS OF HAVING STUDENTS PARTICIPATE IN CLASS BY VOCATIONAL TEACHERS DURING THE QURAN LESSONS IN IMAM HATIP HIGH SCHOOLS

Abstract

This study is a research aims to determine methods of providing students class attendance by vocational teachers in the Holy Quran classes in Imam Hatip High Schools, using the situational pattern of qualitative methods. The sampling group of the research consists of 23 Imam-Hatip High School vocational teachers selected through criterion sampling method from among purposive sampling methods. The data were collected through semi-structured interviews and analyzed with content analysis technique. As a result of the research, it was determined that the opinions of the teachers about the ways of encouraging the students to attend the lesson differed according to the content of the lesson. It was determined that the views of the teachers on the ways of adding students to the lesson differed according to the content of the lesson. Some of the methods used by the teachers in order to have the students participate in lessons are as follows: Randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best, providing the attendance by giving priority to the students who study/are voluntary, providing the collective attendance by students to the lesson, randomly providing the attendance by students to the lesson. It was determined that the teachers used randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best in reading lessons of memorized texts of Quran; “providing the attendance by giving priority to the students who study/are voluntary in listening lessons of memorised text of Quran; randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best and randomly providing the attendance by students to the lesson in Quran reading lessons; providing the collective attendance by students to the lesson in alif-ba lessons way more.

Summary

The history of Quran education started as the Quran was revealed. The Prophet inculcated to the companions, about how the Quran should be read throughout the revelation process, and the certain companions were assigned for the instruction in Quran. The first institutions where the Quran was instructed established in the time of the Prophet. Those who taught the Quran were put on salary in the period of Caliph Omar, and in the following periods, the teachers were hired to instruct the children of the state's notable persons in Quran at their homes. The Quran education was made at homes, as well as in public places such as mosques, masjids and lodges until the madrasahs were established. Dar-al-Kurras were established, which were the specialised madrasahs on Quran as the madrasahs were institutionalized. The madrasahs devolved into the history with the establishment of the Republic of Turkey, but the Quran education went on being given both in the formal and informal institutions. Today, one of the institutions where the Quran education is provided officially are Imam-Hatip High Schools. Imam-Hatip High Schools educate students both in vocation and for the higher education. The Quran lessons as of the vocational lessons are conducted by the vocational teachers.

One of the most important factors of the Quran education in the classroom environment is the attendance of students. The attendance is that the student uses the signs which are given to him/her in order that he/she gains the demanded behavior and sustains it untill he/she gains the determined action or behavior with these signs. The student's attendance to the teaching-learning process is made in two ways: the explicit, and the implicit one. The explicit attendance includes the behaviors like asking questions, answering questions making the reading activity, repeat exactly whatever the teacher says, preparing the homework and presenting it in the classroom. The implicit attendance is that the student mentally attends the lessons, curiously listens to the lessons and turns his/her attention to the lesson's aims. The student's attendance level explicitly or implicitly to the teaching-learning process is one of the important variances affecting his/her success. According to the researches, nearly 20% of the variance which is observed in the student's success can be explained by looking at their attendance level to the learning process in the classroom.

It is important to search about how The Imam-Hatip High School vocational lesson teachers provide the attendance of their students while teaching the Quran in the classroom environment where the individual differences are available, and why they prefer this attendance way for the vocational teachers may benefit from the results, and the results may contribute to the literature in a lot of ways. Thus, the main problem of this research is the question of "What are the ways that The Imam-Hatip High School vocational lesson teachers use to have the students attend the class in the Quran lessons".

In this research, the situation design which is one of the qualitative research designs was used in order to reveal the main goal of research. The study group which was determined through the criterion sampling as one of the purposive sampling methods includes 23 Imam-Hatip High School vocational lesson teachers in total, as 8 of female, and 15 of male teachers. It was determined as a criterion of this research that the teachers teach lesson minimum for three years. Personal interview which is the method used for generating the basic data in qualitative methods has been used in the research. The interviews have been carried out on the basis of semi-structured interviews form. In accordance with individual differences, additional or probe questions have been asked at the end. In addition, while imposing out the views of the teachers surveyed, in order to explain the remaining points and to be able to interpret the opinions in question more accurately it has also been benefited from the observations made, and the findings obtained from the documents used by the teachers in lessons.

It was seen in the research that The Imam-Hatip High School teachers who instruct the Quran lesson had their students attend the lessons in 8 different ways. These ways are; "randomly providing the attendance starting by the students whose reading level is of the best (n=21)", "providing the attendance by giving priority to the students who study/are voluntary (n=20)", "providing the collective attendance by students to the lesson n=15)", "randomly providing the attendance by students to the lesson (n=14)", "providing the attendance by students to the lesson by making group (n=10)", "providing the attendance by students to the lesson in an order (n=4)", "providing the attendance by students to the lesson by making the success groups (n=4)", "providing the attendance by students to the lesson by their lesson performance (n=1)". It was seen that the teachers' methods to provide the attendance to the lesson became different in the alif-ba lessons (Arabic alphabet teaching lesson), Quran reading lessons (by looking at the Quran texts), in the reading lessons of memorized texts of Quran (by looking at memorized texts), and in the listening lessons of memorised text of Quran (listening to the students recite the parts they memorized of Quran). It was seen that the teachers mostly used "providing the collective attendance by students collectively to the lesson (n=13)", "randomly providing the attendance by students to the lesson (n=9)" and "providing the atten-

dance by students to the lesson by making a group (n=8)” in the lessons of elif-ba; “randomly providing the attendance by beginning from the students whose reading level is of the best (n=13) and “randomly providing the attendance by students to the lesson (n=11)” in the Quran reading lessons; “randomly providing the attendance by students to the lessons by beginning from them who have the best reading level (n=18)”, “providing the attendance to lesson by students collectively (n=8)” in the reading lessons of memorised text of Quran; “providing the attendance by students by giving priority to them who study/are voluntary (n=20)” in the the listening lessons of memorised text of Quran. It was determined that the teachers used more ways randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best in reading lessons of memorized texts of Quran; “providing the attendance by giving priority to the students who study/are voluntary in listening lessons of memorised text of Quran; randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best and randomly providing the attendance by students to the lesson in Quran reading lessons; providing the collective attendance by students to the lesson in alif-ba lessons. It can be said that the factors such as “time use”, “making the model reading”, “preventing the occurrence of undemanded behaviors in the classroom” and “contributing to the students’ learning” are affective in the matter that the teachers became different in providing the attendance by student to the Quran lessons. Another important factor can be said that they became different due to the property of the texts read. For example, while the way of “providing the collectively attendance by students” becomes prominent in the lesson that the text which consist of the words and brief verses in the alif-ba lesson, the way of “ randomly providing the attendance by students by beginning from the students who have a high level in reading” in the reading lessons that the text including the long verses are read”.

It will be beneficial for the further studies that will be on how these ways of attendance affect the student’ motivation and learning. Moreover, it can be said in accordance with the obtained data in research that the teachers who conduct the Quran lesson should give priority to the ways of “providing the collectivel attendance by students” in the alif-ba lessons; “randomly providing the attendance starting from the students whose reading level is of the best” in the Quran reading lessons”, “ providing the attendance by students by giving priority to the students who study/are voluntary” in the listening lessons of memorised text of Quran.

Keywords: Religious Education, Imam Hatip High School, Quran Lesson, Imam Hatip High School Vocational Class Teacher, Attendance to Lesson.

GİRİŞ

Kur'an öğretim tarihi, Kur'an'ın vahyedilmesi ile başlamıştır. Vahiy sürecinde Hz. Peygamber Kur'an'ın nasıl okunması ile ilgili sahabilere telkinler yapmış² ve Kur'an öğretimi için belirli sahipler görevlendirmiştir.³ İlk Kur'an öğretilen kurumlarda Hz. Peygamber zamanında oluşmuştur.⁴ Hz. Ömer döneminde ise Kur'an öğretenlere ma-aş bağlanmış,⁵ daha sonraki devirlerde de devletin ileri gelenlerinin evlerinde çocuklarına Kur'an öğretmek için öğretmenler tutulmuştur.⁶ Medreseler kurulana kadar gerek evlerde gerek ise cami, mescid ve tekke gibi yerlerde halka Kur'an öğretimi yapılmıştır.⁷ Medreselerin kurumsallaşması ile birlikte özel Kur'an ihtisas medreseleri olan Dar'ul Kurra'lar kurulmuştur.⁸ Cumhuriyetin kurulmasıyla medreseler tarihe intikal etmiş, fakat Kur'an öğretimi örgün ve yaygın eğitim kurumlarında verilmeye devam edilmiştir.

Günümüzde örgün olarak Kur'an öğretimi yapılan kurumlardan biri de İmam Hatip Liseleridir. İmam Hatip Liselerinde bu dersler meslek dersleri öğretmenleri tarafından yürütülmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde ses eğitimi⁹ temelinde yürütülen Kur'an öğretiminde, önem verilen temel unsur, bu dersi yürütecek öğretmenin fem-i muhsin (güzel icra eden kişi) özelliğine sahip olmasıdır.¹⁰ Çollak,¹¹ Kur'an dersine girecek bir öğretmenin öğretim programındaki ezberleri bilmesi, tecvit, mahreç ve seri okuma becerilerine sahip olmasının alan bilgi ve becerisi açısından önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Çollak'ın öğretmenin okuyuculuk

² Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çeviren Salih Tuğ (Ankara: Yenişafak, 2003), 2/768-769.

³ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Kahire: Mektebetü'l Hanci, trs.), 3/110, 140; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/698.

⁴ Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, (Ankara: Fecer Yayınları, 2003), 137-143; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/770-771.

⁵ Mevlana Şibli, *Asr-ı Saadet*, Çeviren Ömer Rız Doğrul (İstanbul: Eser Matbaacılık, 1974), 4/405-406.

⁶ Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, 3. Baskı, Çeviren Ali Yardım (İstanbul: Damla Yayınları, 1998), 36-37.

⁷ Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Çeviren Zeki Megamiz (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976), 3/406-607.

⁸ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), 20-23.

⁹ Tülay Ekici, *Müzik Öğretmeni Yetiştirmede Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Bir Program Geliştirme Çalışması* (İsmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 66.

¹⁰ İsmail Karaçam, "Kur'an Öğretimi Metodunun Ana Çizgileri", *Din Öğretimi Dergisi* 30 (1991), 98; Fatih Çollak, "İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler", *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, Yayına Hazırlayan Mahmut Zengin (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005), 133; Nazif Yılmaz, "İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", *İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006), 20.

¹¹ Fatih Çollak, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2009), 325.

özelliğinin (alan bilgi ve becerisi) yanında dikkat çektiği bir başka husus öğreticilik özelliğidir. İlgili literatürde, Kur'an öğretiminde öncelikli olarak hocanın/öğreticinin okuyuculuğu, ikinci olarak ise okuyuculuğuna vurgu yapılmaktadır.¹² Eğitim bilimi alan yazında bu durum psikomotor becerilerin öğretiminde uyarılma ve kılavuz denetiminde beceriyi yapmak şeklinde ifade edilmektedir.¹³

Bloom'a göre eğitimdeki hedefler bilişsel, duyuşsal ve psikomotor şeklinde üç kısma ayrılmaktadır.¹⁴ Davranışın doğru, birbirleriyle koordineli, hızlı ve otomatik olarak yapılmış şekli olarak tanımlanan psiko-motor becerilerin¹⁵ içerisine, konuşma, Kur'an okuma, namaz kılma, yazı yazma, yemek yeme, araba kullanma, müzik aleti çalma gibi davranışlar girmektedir.¹⁶ Psiko-motor beceriler uyarılma/algılama, klavuz denetiminde yapma, beceri haline getirme/meکانikleşme, uyum ve yaratma şeklinde aşamalardan oluşmaktadır.¹⁷

Özellikle kılavuz denetiminde yapma basamağında, "öğrencinin işin gerektirdiği sıraya göre, öğretmenle ya da usta ile beraber yapması söz konusudur".¹⁸ Başka bir ifade ile öğrencinin beceriyi uygulayabilmesi için aktif olarak derse katılması gerekir.¹⁹ Bu nedenle Kur'an okuma gibi psikomotor bir becerinin²⁰ öğrenci tarafından öğrenilebilmesi için, öğretmenin öğrenciyi aktif bir şekilde derse katması gerekmektedir.

Katılma, öğrencinin istenen davranışları kazanması için kendisine verilen işaretleri kullanması ve bu işaretlerle belirlenen hareket ya da davranışı kazanıncaya kadar bunu sürdürmesidir.²¹ Öğrencinin öğretme-öğrenme sürecine katılımı açık ve örtük olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir.

¹² Çollak, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", 325; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 22. Baskı (Bursa: Emin Yayınları, 2014), 51; Davut, Kaya, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin (Hafızlık ve Yüzünden Okumada) Geliştirilmesi", *Etkili Din Öğretimi*. Ed. Şaban Karaköse (İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2009), 330.

¹³ Veysel Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2011), 48-51; Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*, 21. Baskı (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 401; Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, 14. Baskı (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2009), 41.

¹⁴ Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 31; Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, 41.

¹⁵ Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), 176.

¹⁶ Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2009), 52.

¹⁷ Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 48-51; Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*, 41.

¹⁸ Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 49.

¹⁹ Aytekin İşman - Ahmet Eşkıcumalı, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme* (İstanbul: Değişim Yayınları, 2003), 257; İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1985), 269.

²⁰ Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, 176; Akyürek, *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler*, 52.

²¹ Benjamin S. Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, çev. Durmuş Ali Özçelik (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), 122.

Açık katılım, derste öğrencinin sorulara cevap vermesi, soru sorması, okuma faaliyetini yapması, öğretmenin söylediklerini aynen tekrarlaması, ödev hazırlayıp sınıfa sunması vb. davranışları kapsamaktadır. Örtük katılım ise, öğrencinin zihinsel olarak derse katılması, dersi ilgiyle dinlemesi ve dikkatini dersin amaçlarına yöneltmesidir.²²

Öğrencinin açık ya da örtülü olarak öğretme-öğrenme sürecine katılma derecesi onun başarısını etkileyen önemli değişkenlerden biridir. Yapılan araştırmalara göre, öğrencinin başarısında gözlenen değişkenin %20 kadarı, onların sınıftaki öğrenme sürecine katılma dereceleriyle açıklanabilmektedir.²³

Öğrenme kuramları, öğrenmenin bireysel bir etkinlik olduğunu ortaya koymaktadır. Birey, bir başkası için öğrenmeyi gerçekleştiremez. Başka bir ifadeyle öğrenme bireyin kendi içsel dünyasıyla ilgili bir süreçtir. Bu nedenle, öğrenmenin başından sonuna kadar, öğrenen, öğrendiklerinin sorumluluğunu taşımak ve öğrenme sürecine etkin bir biçimde katılmak durumundadır.²⁴ Çünkü öğrenciler, sınıfta yapılan etkinliğin nesnesi değil, öznesi durumundadırlar. Sınıftaki bütün etkinliklerin amacı, eğitmek üzere gelen öğrencilerin, sağlıklı olarak eğitilmelerini sağlamaya yardımcı olmaktır.²⁵ Bu nedenle öğretmenlerin sınıfta öğrencilerin öğretme-öğrenme sürecine birer birey olarak aktif biçimde katılacakları bir öğrenme atmosferini oluşturmaları gerekir.²⁶ Bir çok açıdan bireysel farklılıkların olduğu sınıf ortamında İmam Hatip Meslek dersi öğretmenlerinin, Kur'an öğretirken öğrencilerin derse katılımlarını "nasıl" sağladıkları ve bu katılım şeklini "niçin" tercih ettiklerinin araştırılması, hem sahadaki öğretmenlere sağlayacağı yarar²⁷ hem de literatüre sağlayacağı katkı açısından önem arz etmektedir.

Literatür incelendiğinde Topcuk'un²⁸ İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı

²² Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2009), 146.

²³ Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, 124; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, 114.

²⁴ Hasan Yılmaz - Ali Murat Sünbül, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2007), 41; Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, 110.

²⁵ Yüksel Gündüz, "Eğitim Programı ve Plan Etkinlikleri", *Sınıf Yönetimi*, ed. Y. İnandı (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), 133.

²⁶ Ayşe Demirbolat, "Sınıf Ortamı ve Grup Etkileşimi", *Sınıf Yönetimi*, ed. Leyla Küçükahmet (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011), 97.

²⁷ Bireysel farklılıkların olduğu sınıf ortamında işlenecek bir Kur'an dersinde, öğrencilerin farklı şekillerde derse katılımlarını sağlama yollarının bilinmesi, sahadaki öğretmenlere dersi etkili bir şekilde işleme imkanı ve bakış açısı kazandıracaktır. Özellikle 2012 sonrası ilk, orta ve lise düzeyinde seçmeli olarak okutulan Kur'an derslerinde, öğretmenin "bu öğrencileri nasıl derse katmalıyım" sorusuna cevap olacak bir çalışmadır.

²⁸ Ali Topcuk, *İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995).

Kerim öğretiminin, öğretim programında belirtilen hedeflere ne ölçüde ulaştığını araştırdığı yüksek lisans tezi; Kantar'ın²⁹ İmam-Hatip Liselerindeki, Kur'an-ı Kerim dersi programının ve Kur'an-ı Kerim öğretiminin mevcut durumunu ve yaşanan sorunları tespit etmeye çalıştığı yüksek lisans tezi; Daşkın'ın³⁰ İmam Hatip Liselerinde Kur'an'ı Kerim derslerinde izlenen yöntemleri inceldiği yüksek lisans tezi ve Kılıç'ın³¹ İmam Hatip Ortaokulu ve Anadolu İmam Hatip Liselerinde çalışan meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an öğretimi alanındaki yeterliliklerini incelediği makalesi, İmam Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim Dersi üzerine yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmalarda doğrudan öğrencilerin derse katılım süreci detaylı bir şekilde incelenmemiş, bazısında kısmen değinilmiştir. Ayrıca bu çalışmalarda araştırma yönteminin sınırlılığından kaynaklanan “neden” ve “niçin” sorularının cevabı yoktur. Bizim yaptığımız çalışma öğretmenlerin görüşlerini herhangi bir kısıtlama olmadan ifade edebilecekleri nitel araştırma ile yapılması ve öğretmenlerin öğrencilerin derse katılımını sağlama durumlarının “nedenini” de ortaya koyması açısından önemlidir. Dolayısıyla “İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim derslerine giren meslek dersi öğretmenlerinin öğrencileri derse katmada nasıl bir yol izlemektedirler?” bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada İmam Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencilerin derse katılımlarını nasıl sağladıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencilerin derse katılımını sağlama yolları nelerdir?
- Öğrencilerin derse katılımını sağlama yolları “elif-ba”, “yüzünden okuma” ve “ezber” derslerinde nasıldır?
- Öğretmenlerin farklı derse katma yolları tercih etmelerinin gerekçeleri nelerdir? Bu yolların sınıfta istenmeyen davranışların çıkmasına etkisi nedir?

²⁹ Harun Kantar, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

³⁰ Abdurrahman Daşkın, *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an'ı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

³¹ Mustafa Kılıç, “İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014).

1. YÖNTEM

Bu araştırma ile İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencilerin derse katılımını sağlama yolları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, öğretmenlerin görüşlerini daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, sosyal ve insani bir probleme bireylerin veya grupların yükledikleri anlamları keşfetmek ve anlamak için kullanılmaktadır. Nitel araştırma süreci, soruların ve araştırma basamaklarının ortaya konmasını, genellikle katılımcılardan veri toplanmasını, verilerin özelden genel temalar oluşturularak tümevarım yöntemiyle analiz edilmesini, araştırmacının verilerin anlamlarını yorumlamasını³² ve zengin bir şekilde betimlemesini içermektedir.³³ Kısaca nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncü bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği”³⁴ çalışma olarak tanımlanabilir.

Bu araştırmada kullanılan durum çalışması deseni “nasıl” ve “niçin” sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ve olayı derinliğine incelemesine olanak veren araştırma yöntemi olarak kabul edilir.³⁵ Eğitimde durum çalışmasından, problemlerin belirlenmesi ve açıklanmasında, araştırılan konunun alt boyutlarının betimlenerek ortaya konmasında yararlanır.³⁶ Durum çalışmasında, her durum birbirinden farklı olduğu için, elde edilen sonuçları genellemek düşünülmez. Ancak bir duruma ilişkin olarak elde edilen sonuçların benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnek ve deneyimler oluşturması beklenir.³⁷

1.1. Çalışma Grubu

Nitel araştırmada örneklem seçimi araştırma probleminin özelliği ve araştırmacının sahip olduğu kaynaklarla yakından ilgilidir.³⁸ Örneklem, küçük örneklem üzerinde ve amaçlı olarak seçilir. Amaçlı örneklem

³² John W. Creswell, *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (London: Sage Pub., 2009), 4.

³³ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, çev. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 14.

³⁴ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yay., 2011), 39.

³⁵ Robert K. Yin, *Case Study Research Design and Methods* (California: Thousand Oaks, 2009), 8-10.

³⁶ Merriam, Sharan B. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education* (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1998), 34-38.

³⁷ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 77.

³⁸ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 87.

amacı, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermesidir.³⁹ Araştırmada örneklemin büyüklüğü ile ilgili olarak hiçbir kural yoktur. Örneklemin büyüklüğü, araştırmannı neyi bilmek istediğine, araştırmannı amacına ve araştırma için sahip olunan zaman ve kaynak olanaklarına bağlıdır.⁴⁰ Örneklemin, evreni temsil etmesinden çok, incelenen durumu/olguyu en iyi şekilde ortaya koyacak birimlerden seçilmesi önemlidir. Örnekleme girecek bireylerden detaylı ve derinlemesine bilgi edinilmeye çalışıldığı için örneklemdaki her bireyin araştırma konusuna uygun olması gerekir. Örneklem seçilirken amaç araştırma konusuyla ilgili kapsamlı ve derinlemesine bilgi sağlayacak örneklerle ulaşmaktır. Bu nedenle araştırmacılar örneklemelerini, belirli özelliklere sahip olan örnekleme unsurlarından oluşturur.⁴¹

Bu araştırmada, araştırma problemini daha derinlemesine incelemek için, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle göre örneklem, önceden belirlenmiş ölçüt veya ölçütleri karşılayan bireylerin seçilmesiyle gerçekleşir.⁴² Burada belirlenen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir.⁴³ Öğretmenlerin İmam Hatip Lisesinde 3 yıl Kur'an-ı Kerim dersine girmiş olmaları, araştırma grubu belirlenirken alınan tek ölçüttür. Araştırmacı tarafından belirlenen 3 yıl şartının temel gerekçesi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Fen Liseleri ve Sosyal Bilimler Liselerinin Öğretmenleri ile Güzel Sanatlar ve Spor Liselerinin Beden Eğitimi, Müzik ve Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin seçiminde üç yıl öğretmenlik deneyimi olmasının yeterli görülmesidir.⁴⁴ Bu ölçüt ile Kur'an-ı Kerim dersiyle ilgili yeterli deneyim sahibi öğretmenlerin araştırmaya dahil edilerek, araştırma konusu hakkında daha derinlemesine veri elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bu çerçevede Elazığ Merkez, Karakoçan, Kovancılar ve Maden İmam-Hatip Liselerindeki meslek dersi öğretmenlerinden belirlene ölçütü karşılayanları tespit etmek için bir anket yapılmıştır. Anket sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

³⁹ Michael Quinn Patton, *Qualitative Research - Evaluation Methods* (Thousand Oaks: Sage Pub., 2002), 230.

⁴⁰ Patton, *Qualitative Research - Evaluation Methods*, 244.

⁴¹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 107; Şener Büyükoztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yay., 2012), 250-251; W. Lawrence, Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge (Ankara: Yayın Odası Yay., 2013), 319-320.

⁴² Patton, *Qualitative Research - Evaluation Methods*, 238.

⁴³ Yıldırım, Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 112.

⁴⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, erişim, 05 Eylül 2012, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/27790_0.html.

Tablo 1. Amaçlı Örneklem Ölçütünü Karşıllayan Öğretmenlerin Dağılımı

Okullar	Ankete Katılan Toplam Öğretmen Sayısı	3 Yıl Kur'an Öğretimi Deneyimi Olan Öğretmen Sayısı
Elazığ Merkez İHL	27	23
Karakoçan İHL	6	-
Kovancılar İHL	5	-
Maden İHL	1	-
TOPLAM	39	23

Tabloda da görüldüğü gibi belirlediğimiz ölçütü karşılayan öğretmenleri tespit etmek için yaptığımız ankete toplam 39 İHL meslek dersi öğretmeni katılmıştır. Bu öğretmenlerden Elazığ Merkez İmam-Hatip Lisesi'nde 4 öğretmen, Karakoçan İmam-Hatip Lisesi'nde 6 öğretmen, Kovancılar İmam-Hatip Lisesi'nde 5 öğretmen ve Maden İmam-Hatip Lisesi'nde 1 öğretmen olmak üzere toplam 16 öğretmen araştırmanın ölçütünü karşılamadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi İHL meslek dersi öğretmeni olarak en az üç yıl Kur'an-ı Kerim öğretimi deneyimi bulunan 23 öğretmen araştırmamızın çalışma grubunu oluşturmuştur.

Bu çerçevede araştırmanın çalışma grubu, Elazığ Merkez Anadolu İmam-Hatip Lisesinde görevli meslek dersi öğretmenlerinden Kur'an-ı Kerim dersine giren ve en az üç yıl mesleki tecrübesi olan öğretmenlerden oluşmuştur. Çalışma grubundaki öğretmenlere ait bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Grubundaki Öğretmenler ve Özellikleri

Kod	Hafızlık Durumu	Kıdem	Mezun Olunan Program
1KÖ	-	5	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans
2KÖ	-	5	İlahiyat Fakültesi
3KÖ	-	15	İlahiyat Fakültesi
4KÖ	-	20	İlahiyat Fakültesi
5KÖ	-	25	İlahiyat Fakültesi
6KÖ	-	9	İlahiyat Fakültesi
7KÖ	-	5	İlahiyat Fakültesi

8KÖ	-	8	İlahiyat Fakültesi
9EÖ	-	10	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans
10EÖ	-	10	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans
11EÖ	-	33	Yüksek İslam Enstitüsü+Yüksek Lisans
12EÖ	-	29	İlahiyat Fakültesi
13EÖ	-	22	İlahiyat Fakültesi
14EÖ	-	38	İlahiyat Fakültesi
15EÖ	-	6	İlahiyat Fakültesi
16EÖ	-	7	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans
17EÖ	-	29	İlahiyat Fakültesi
18EÖ	-	23	İlahiyat Fakültesi
19EÖ	Hafız	33	Yüksek İslam Enstitüsü
20EÖ	Hafız	8	İlahiyat Fakültesi
21EÖ	-	12	İlahiyat Fakültesi
22EÖ	-	10	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans
23EÖ	Hafız	10	İlahiyat Fakültesi+Yüksek Lisans

Tablo incelendiğinde, çalışma grubumuzda yer alan öğretmenlerin sekizinin kadın, on beşinin ise erkek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin hepsi ölçüt olarak belirlediğimiz 3 yıl Kur'an öğretimi deneyimine sahiptir. Öğretmenlerin kıdeme göre dağılımı şöyledir: 5-10 yıl arası 12, 11- 15 yıl arası 2, 16-20 yıl arası 1, 21-25 yıl arası 3, 26-30 yıl arası 2, 31-35 yıl arası 2, 35-40 arası 1 kişi şeklindedir. Çalışma grubumuzdaki 3 öğretmen ise hafızdır. Yedi öğretmen yüksek lisans yapmıştır. Çalışma grubundaki öğretmenlerin yarıya yakını 5-10 yıllık kıdeme sahiptir. Yarıdan fazlası ise 10 yıldan fazla öğretmenlik deneyimine sahiptir. Dolayısıyla araştırma grubundaki öğretmenlerin araştırma konusuyla ilgili veri sağlayacak deneyim ve birikime sahip olduğu söylenebilir.

1.2. Verilerin Toplanması

2013 yılı sonunda (Mayıs-Haziran) yapılan bu çalışmada verileri toplama amacıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yöntemi nitel araş-

tırmalarda en sık kullanılan yöntemdir.⁴⁵ Görüşme, görüşülen kişilerin bakış açılarını, anlam dünyalarını, duyu ve düşüncelerini anlamak amacıyla derinlemesine bilgi toplama imkânı verir.⁴⁶ Nitel araştırmalarda kullanılan görüşmelerin en güçlü özelliği, göremediklerimiz hakkında bilgi edinme ve gördüklerimiz hakkında ise detaylı açıklama yapma fırsatı tanımasıdır.⁴⁷ Görüşme araştırma problemine ilişkin yüzeysel bilgilerden çok, kişilerin düşünce, görüş ve deneyimleriyle ilgili detaylı bilgi toplamak istendiğinde kullanılır.⁴⁸ Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmenin çalışmanın yapısına daha uygun olduğuna karar verilmiş ve görüşmeler araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilerek yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşmede, araştırmacı önceden belirlediği soruları sorar. Ancak gerekli görülen yerlerde yeni sorular sorabilir, soruların yerlerini değiştirebilir veya bazı soruları sormaktan vazgeçebilir. Araştırmacı, aldığı cevaplara bağlı olarak standart sorular dışında ekstra sorular sorabilir. Nitel çalışmalarda görüşmelerin açık uçlu sorulardan oluşması ve daha az yapılandırılması tercih edilmektedir. Bu şekildeki görüşmeler katılımcının görüş ve deneyimlerini daha rahat anlatmasını sağlar.⁴⁹ Bu araştırmada öncelikle ön görüşmeler yapılmıştır. Ön görüşmelerden öğretmenlerin derisi nasıl işledikleri ile ilgili bilgi alınmıştır. Bu görüşmelerde öğretmenlerin tecvit ve ayet/surelerin anlamının işlenmesinde farklı bir ders işlemedikleri anlaşılmıştır. Böylece öğretmenlere genel olarak “Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencilerin derse katılımını nasıl sağlıyorsunuz?” sorusu sorulmuş, ardından elif-ba, yüzünden okuma, ezber metinlerini yüzünden okuma ve ezber metinlerini dinleme derslerinde şeklinde sonda sorular sorulmuştur. Görüşmeler katılımcılardan izni alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak için,⁵⁰ araştırmanın bütün aşamaları danışman ve alanda uzman kişilere danışılarak yürütülmüştür. Araştırmacı katılımcılar ile yaptığı görüşmeleri ses kayıt cihazı ile kaydetmiş, daha sonra kelime işlemciye aktarmıştır. Kelime işlemciye aktarılan öğretmen görüşlerine ait ham verilerden 3 adet rastlantısal olarak seçilmiş ve katılımcılara 2013- 2014 eğitim öğretim döneminde gönderilmiştir. Böylece katılımcılardan elde edilen veriler ile katılımcıların söylemek

⁴⁵ Robert K. Yin, *Qualitative Research from Start to Finish* (London: Guilford Pub., 2011), 134.

⁴⁶ Elif Kuş, *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri* (Ankara: Anı Yay., 2009), 87.

⁴⁷ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu (Ankara: Anı Yay., 2013), 143.

⁴⁸ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 119-120.

⁴⁹ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 87.

⁵⁰ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 255-273.

istedikleri arasında farklılık olup olmadığına bakılmış ve katılımcı teyidi sağlanmıştır. Ayrıca araştırmacı, içerik analizi sonunda ortaya çıkan kavram ve temaları yorum katmadan ve verinin doğasına sadık kalarak ortaya koymuştur. Bu amaçla doğrudan alıntılar sık sık kullanılmıştır. Bunun yanında çalışma grubu amaçlı örneklem olarak seçilmiştir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı kurum, araştırma grubunun özellikleri, verilerin toplandığı yöntem araştırmada belirtilmiştir.

1.3. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi yaklaşımları içerisinde en çok kullanılan betimsel analiz ve içerik analizidir.⁵¹ Bu çalışmada elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlandığından içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde görüşme yoluyla elde edilen veriler kodlanmış, temalar oluşturulmuş, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması ile sonuçlandırılmıştır.⁵² Öğretmenler ile yapılan görüşme kayıtları ses kayıt cihazından araştırmacı tarafından kelime işlemciye/word aktarılmıştır. Veriler kodlanırken kadın öğretmenler için “KÖ”, erkek öğretmenler için “EÖ” kodu kullanılmıştır.

2. BULGULAR

Bu bölümde, görüşme yapılan öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencilerin derse katılımını sağlama yöntemleri konusundaki görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerin derse katılımını sağlama yöntemleriyle ilgili veriler “elif-ba dersleri, yüzünden okuma dersleri, ezber metinlerini yüzünden okuma ve ezber metinlerini dinleme dersleri”⁵³ açısından incelenmiştir. Bu inceleme sonucu oluşturulan alt temalar ve frekans dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁵¹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 221.

⁵² Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 227-240; Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1, (2010), 335.

⁵³ Bu ders isimleri, öğretim programında yer alan “okuma, ezberleme ve anlama” öğrenme alanlarının öğretmenler tarafından ders işleme sürecinde uygulanışına göre oluşturulmuştur. Öğretmenler ile ön görüşme sonucunda, tecvit ve ezber metinlerini anlama konularının farklı bir çalışma konusu olacağı anlaşılmış, bu nedenle bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu zaman olmadığından ezber metinlerinin anlamına değinemediklerini veya sadece bir kere okutup geçtiklerini ifade etmişlerdir. Tecvid konuları için ayrı bir ders işlemedikleri, yüzünden okuma dersleri içerisinde tecvit kaidesini söyleyip, öğrencinin uygulamasına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Kur'an derslerinin içeriği olan “Elif-ba dersleri, Yüzünden okuma, ezber dinleme, ezber metinlerini yüzünde okuma” alanlara ait öğrencinin ders katılımı araştırılmıştır. Tecvit konularının ve Yüzünden okuma metinlerinin anlamlarının işlendiği derslerde öğrencilerin derse nasıl katıldığı bu araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Tablo 3. Öğretmenlerin Öğrencilerin Derse Katılımını Sağlama Yollarına Ait Görüşleri

Temalar	n
1. Okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma	21¹
Ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde	18
Yüzünden okuma derslerinde	13
Elif-ba derslerinde	5
2. Çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma	20
Ezber metinlerini dinleme derslerinde	20
Yüzünden okuma derslerinde	2
3. Öğrencileri toplu olarak derse katma	15
Elif-ba derslerinde	13
Ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde	8
4. Öğrencileri derse rastlantısal katma	14
Yüzünden okuma derslerinde	11
Elif-ba derslerinde	9
Ezber metinlerini dinleme derslerinde	3
5. Öğrencileri grup oluşturarak derse katma	10
Elif-ba derslerinde	8
Yüzünden okuma derslerinde	2
6. Öğrencileri sıra ile derse katma	4
Ezber metinlerini dinleme derslerinde	3
Elif-ba derslerinde	2
Yüzünden okuma derslerinde	2
7. Öğrencileri başarı grupları oluşturarak derse katma	4
Elif-ba derslerinde	2
Yüzünden okuma derslerinde	2
8. Ders içi performansına göre öğrenciyi derse katma	1

Tabloda görüldüğü gibi, Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencilerin derse

⁵⁴ Her bir temaya ait "n" sayısı alt temaların toplamı değildir. Örneğin 21 kişi ana temaya ait kod üretmiştir. Fakat aynı katılımcı birden fazla alt temaya ait kod da üretmektedir.

katılımını sağlama konusunda kendisi ile görüşülen öğretmenlerden elde edilen veriler incelendiğinde, ortaya çıkan alt temalar, okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=21), çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20), öğrencileri toplu olarak derse katma (n=15), öğrencileri derse rastlantısal olarak katma (n=14), öğrencileri grup oluşturarak derse katma (n=10), öğrencileri sıra ile derse katma (n=4), başarı grupları oluşturarak derse katma (n=4), ders içi performansına göre öğrenciyi derse katma (n=1) şeklinde belirlenmiştir. Öğretmenlerin öğrencileri derse katma yollarının farklılaştığı anlaşılmaktadır. Tabloda 3'te de görüldüğü gibi derse katılımı sağlama yolları, "Elif-ba dersleri", "yüzünden okuma dersleri", "ezber metinlerini yüzünden okuma dersleri" ve "ezber metinlerini dinleme" dersleri⁵⁵ açısından farklılık göstermektedir. Öğretmenlerin, **elif-ba derslerinde** en fazla: "Öğrencileri toplu olarak derse katma (n=13)", "Rastlantısal derse katma (n=9)" ve "Grup oluşturarak derse katma (n=8); **yüzünden okuma derslerinde**: Okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma (n=13) ve Öğrencileri rastlantısal olarak derse katma (n=11); **ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde**: Okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=18) ve toplu olarak derse katma (n=8); **ezber metinlerini dinleme derslerinde**: Çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20) yollarını kullandığı görülmektedir.

Öğretmenlerin hangi derse katma yolunu neden seçtikleriyle ilgili görüşleri aşağıda sırasıyla verilmektedir.

2.1. Okuma Seviyesi İyi Olan Öğrencilerden Başlayarak Rastlantısal Derse Katma (n=21)

Bu şekilde derse katmada, okuma seviyesi iyi olan öğrencilere öncelik verilmekte, bir sonraki öğrencinin seçimi ise öğretmen tarafından (diğer öğrencilerden iyi olmak kaydı ile) rastlantısal olarak yapılmaktadır. Bu uygulamanın hangi derslerden niçin neden tercih edildiğiyle ilgili oluşturulan alt temalar aşağıda verilmiştir.

⁵⁵ *Elif-ba dersleri*, Kur'an öğrenmeye başlarken ilk dersler olan harf ve hareketlerin öğretildiği ders; *yüzünden okuma dersleri*, Kur'an okumaya geçildiğinde, öğrencinin Kur'an-ı Kerim sayfasına bakarak okuması; *ezber metinlerini yüzünden okuma dersleri*, Kur'an-ı Kerim içerisinde öğrencinin ezberleyecekleri kısımları ezberlemeye geçmeden önce yanlışsız okumalarının yapıldığı dersler; *ezber metinlerini dinleme dersleri*, öğrencilerin ezberledikleri metinleri hocaya sunmaları ve hoca tarafından öğrencilerin ezberleri dinlenerek yanlış kısımların düzeltilindiği dersler.

2.1.1. Ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde (n=18)

Öğretmenler, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma” yolunu, “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” kullanmalarının gerekçesini, zaman yetmediğinden dolayı sınıftaki her öğrenciye okutamadıkları ve bundan dolayı iyi okuyan öğrencileri, okuma seviyesi iyi olmayan öğrenciler için model oluşturması ve dersin takip edilmesini sağlamak amacıyla tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerden 12EÖ: *“Önce iyi bilenlere okutuyorum. Öğrencilerin seviyesine göre okutuyorum. En son zayıf olanları okutuyorum ki, o zayıf öğrenciler dinleyerek kendini geliştirsin. Karışık okutuyorum. Öğrenci kendisine ne zaman sıra geleceğini bilirse dersi dinlemez yatar”* şeklinde görüşünü belirtirken, zaman sıkıntısına dikkat çeken öğretmen 17EÖ: *“...tek tek okutuyorum. Azar azar herkese okutuyorum. Öğrencilerin hepsine değil ama iyi olanlara okutuyorum diğerlerine zaman kalmıyor”* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

2.1.2. Yüzünden okuma derslerinde (n=13)

Öğretmenler, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma” yolunu, “yüzünden okuma derslerinde” kullanmalarının gerekçesinin, iyi okuyan öğrencilerin okuma seviyesi iyi olmayan öğrenciler için model oluşturması, karışık okutmadan dolayı öğrencinin kendisine ne zaman sıra geleceğini hesaplayamayıp, derse hazırlıklı gelmesine ve bu şekilde sınıfın kontrolünün sağlanmasına yönelik olduğunu belirtmişlerdir. Bu yolu kullanan öğretmenlerden 8KÖ: *“...karışık okutuyorum. Karışık okutmadığımda kendilerine gelebilecek yeri hesap ediyorlar. Rastgele okutuyorum. Az çalışan çocukları sona bırakıyorum. En azından diğerleri okurken o takip etsin çalışsın, göz aşinalığı olsun diye sona bırakıyorum. Öğrenciye daima karışık okutuyorum. Yoksa sizin belli bir tarzınızı öğrendiklerinde hemen bir şey geliştiriyorlar”* diyerek düşüncesini açıklarken, bir başka öğretmen 15EÖ: *“Ben okuduktan sonra iyi öğrencilerden başlıyorum. İyiden kötüye doğru. Bunun olumsuz tarafı sona kalan öğrenciler sabırsızlanıyorlar. İki ders olduğu için birinci dersin başında iyiler okuyor, ortasında ondan daha az iyiler. Öğrenci kendisine sıranın ne zaman geleceğini bilmiyor. Geleceğini bilse kendisine neresi gelecekse oraya çalışıyor. Diğer tarafları dinlemiyor.”* şeklinde açıklama yaparak bu yolu kullandığı zaman dersin sonunda okuyan öğrencilerin sabırsızlandığına dikkat çekmiştir. Bir başka öğretmen 4KÖ: *“Başta iyi okuyanları okutuyorum. ...öğrencinin*

dikkatini toplamak için bazen baştan, bazen ortadan rast gele kaldırdığım oluyor” diyerek bu şekilde öğrencinin dikkatini topladığına vurgu yapmıştır. Bir diğer öğretmen ise öğrencinin hangi sırada okuyacağını bilmediği zaman derse hasarılıkta geldiğini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili öğretmen 10EÖ: *“Hangi öğrenci hangi sırada okuyacağını, hangi derste kendisine sıra geleceğini bilmiyor. Böylece hazırlıklı gelmiş oluyor.”* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

2.1.3. Elif-ba derslerinde (n=5)

Öğretmenler, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma” yolunu, “elif-ba derslerinde” kullanmalarının gerekçesinin, öğrencileri sıra ile derse kattıklarında son sırada oturan öğrencilerin dersi dinlememesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda öğretmenlerden 5KÖ: *“...oturma sırasına göre okuttuğumuzda, sınıfın sonundaki öğrencilerin dinlemediğini gözlemledim. İyi öğrencilere öncelik vererek karışık okutuyorum”* diyerek düşüncesini belirtmiştir.

Yukarıda oluşturulan temalar ve öğretmen görüşlerine bakıldığında “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma” yolunu öğretmenlerin tamamına yakınının kullandığı görülmektedir. Alt temalara bakıldığında daha çok “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” ve “yüzünden okuma derslerinde” tercih edildiği görülmektedir. Bir kısım öğretmenler ise “elif-ba derslerinde” öğrencileri bu şolla derse kattığını belirtmektedir. Çalışma grubundaki öğretmenlerin hiçbirisi “ezber metinlerini dinleme derslerinde” öğrencilerin derse katılımında bu yolu kullanmadığı görülmektedir. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlanılmasının nedeni olarak “zamanı etkili kullanmak” ve “iyi okuyan öğrencilerin diğerlerine model olması” olduğu görülmektedir. Rastlantısal olarak derse katma şeklinin seçilmesinde ise Kur’an-ı Kerim dersinin sınıf yönetimine katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Özellikle öğretmenlerin “zaman yönetimi” için herkesi okutamadıklarını ifade etmesi Kur’an-ı Kerim derslerinde zaman yönetimi noktasında problem olduğunu göstermektedir.

2.2. Çalışan/Gönüllü Öğrencilere Öncelik Vererek Derse Katma (n=20)

Bu şekilde öğrencileri derse katmada, okunacak Kur’an metnine çalışan veya derse katılmaya gönüllü olan öğrencilere öncelik verilmektedir. Bu uy-

gulamanın hangi derslerde niçin neden tercih edildiğiyle ilgili oluşturulan alt temalar aşağıda verilmiştir.

2.2.1. Ezber metinlerini dinleme derslerinde (n=20)

Öğretmenlerin, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yolunu “ezber metinlerini dinleme derslerinde” kullanımıyla ilgili görüşleri incelendiğinde, bu yolu tercih etmelerinin gerekçeleri bir kaç maddede toplanabilir. 1- Gönüllü olarak derse katılmak isteyenler öğrenciler derse hazırlıklı gelen öğrenciler olmaları ve bu öğrenciler ezberlerini verirken, diğer/hazırlığını tamamlayamamış öğrenciler ezberlerini tekrar etme fırsatı yakalamış olmaktadır. 2- Gönüllü olarak derse katılanlar, kendi istekleriyle derse katıldığı için, ezber verirken öğretmenin karşısında heyecanlanmamakta, böylece öğretmenin değerlendirmesindeki hata payları azalmış olmaktadır. 3- Gönüllü öğrenciler ezberlerini öğretmene okurken diğer öğrenciler okuyan arkadaşlarının ezberlerini dinleyerek, nerede hata yapılabileceğini görmüş olmakta ve kendilerini buna göre hazırlamaktadırlar. 4- Gönüllü olarak ezber veren öğrenciler, ezberlerini verdikten sonra sınıftaki diğer arkadaşlarının ezberlerine yardımcı olmaktadır.

Bu konuyla ilgili öğretmen 10EÖ: “*Öncelikli olarak ezberini vermek isteyen öğrenciyi önce çağırıyorum. Ezberini vermek isteyen çalışarak gelmiş oluyor. Bu arada sınıf tekrar ezber yerini dinlemiş oluyor*” şeklinde görüşünü açıklamıştır. Bir başka öğretmen 18EÖ: ise “...gönüllüden gönülsüze doğru. Monotonluk olmasın diye...” şeklinde görüşünü ifade ederek sınıfta monotonluğun önüne geçmek için öğrencileri bu şekilde derse kattığını ifade etmiştir.

2.2.2. Yüzünden okuma derslerinde (n=2)

Öğretmenler, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yolunu, “yüzünden okuma derslerinde” kullanmasının gerekçesini, öğrencileri derse katmada monotonluktan kurtarmak ve çalışan öğrencileri teşvik etmek amacıyla olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili öğretmen 23EÖ: “*Bazen de farklılık olsun diye bugün çok çalışmış olan biri var mı diye sorarım. Önceliği ona veririm*” diyerek görüşünü belirtmiştir.

Yukarıda oluşturulan alt temalara bakıldığında, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yolunu, çalışma grubumuzdaki öğretmenlerin az bir kısmı (n=3) hariç kullandığı görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunluğu “ezber metinlerini dinleme dersinde” bu yolu tercih ettiği anla-

şılmaktadır. Öğretmenlerden 2 tanesi ise yüzünden okuma derslerine bu yolu tercih etmiştir. Öğretmenlerden hiçbiri “elif-ba derslerinde” ve “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” bu yolu tercih ederek öğrencileri derse katmamıştır. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde “ezber metinlerini dinleme derslerinde” en etkili derse katma yolunun bu şekilde öğrencileri derse katmak olduğu görülmektedir. “Yüzünden okuma derslerinde” bu yolun tercih edilmesinin nedeni çalışan öğrencileri teşvik etmek ve dersi işlenişini monotonluktan kurtarmak olduğu görülmektedir.

2.3. Öğrencileri Toplu Olarak Derse Katma (n=15)

Bu uygulamada öğrenciler, sınıfça veya sınıfın bir kısmı toplu olarak modelin (öğretmenin, öğrencinin veya bilgisayarın) söylediğini tekrar ederek derse katılmaktadır. Belirlenen her bir alt temaya ilişkin açıklamalara ve referans cümlelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.3.1. Elif-ba derslerinde (n=13)

Öğretmenler, “öğrencileri toplu olarak derse katma” yolunu “elif-ba derslerinde” kullanmalarının gerekçesini, öğrencilerin hepsinin derse daha aktif olarak katılımını sağlamak ve bu sayede olumsuz davranışlarının ortaya çıkmasının önüne geçmek olarak belirtmişlerdir. Öğretmenlerden 15EÖ: *“Toplu okuma/koro çalışması yapınca öğrenciler derse daha aktif katılmış oluyorlar ve rahatlıyorlar. Bu şekilde öğrencilerin olumsuz davranışlarının önüne geçebiliyoruz”* şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

2.3.2. Ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde (n=8)

Öğretmenler, “öğrencileri toplu olarak derse katma” yolunu “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” kullanmalarının gerekçesi olarak, her öğrenciye ezber metinlerini yüzüne okutacak zamanın olmaması ve bu şekilde ezber yapmanın daha faydalı olduğuna inandıkları şeklinde belirtmişlerdir. Bu konuda görüş belirten öğretmenlerden 4KÖ: *“Ezber yerlerini koro halinde okuyoruz. Bilgisayardan okutuyorum. Durduruyorum. Ve öğrencilere tekrar ettiriyorum”* şeklinde düşüncesini açıklarken, bir başka öğretmen 5KÖ: *“Tahtaya ezber metnini yazıyorum. Ben ayet ayet okuyorum. Ve sınıfa tekrar ettiriyorum”* diyerek düşüncesini ifade etmiştir. Bir diğer öğretmen 15EÖ: *“...kısa sureler ise, 9. sınıflarda öğrencilere tekrarlatıyorum. Koro halinde daha iyi oluyor. Bunu yapmadan ezber yapıldığında ezber iyi olmuyor. İmkân varsa her öğrenciye teker teker okutmak faydalı. Bütün*

öğrencilere okutmak ve öğrencilerin yanlışlarını düzeltmek vakit açısından mümkün değildir” diyerek düşüncesini açıklamıştır.

Yukarıda oluşturulan alt temalara bakıldığında, “öğrencileri toplu olarak derse katma” yolunu tercih eden öğretmenlerin tamamına yakınının, bu yolu “elif-ba derslerinde” kullandığı görülmektedir. Çalışma grubundaki öğretmenlerin üçte biri ise bu yolu “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” kullandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin “yüzünden okuma derslerinde” ve “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” bu uygulamayı tercih etmemesi, bu yolun tekrarı kolay olan metinlerde tercih edilen bir yol olduğunu göstermektedir. Diğer temalardaki öğretmen görüşleri de dikkate alındığında öğrencilerin toplu olarak derse katılmasında seviye farklılıklarının fazla olmadığı sınıflarda tercih edildiği anlaşılmaktadır. Seviye farklılıklarının olduğu “elif-ba derslerinin” işlendiği sınıflarda “öğrencileri grup oluşturarak derse katma” ve “başarı grupları oluşturarak derse katma” yollarının kullanıldığı görülmektedir (bkz. öğrencileri “grup oluşturarak derse katma” ve “başarı grupları oluşturarak derse katma” temaları).

2.4. Öğrencileri Derse Rastlantısal Katma (n=14)

Bu yol ile öğrencileri derse katma sürecinde, sınıftaki her bir öğrenci rast gele derse katılmakta, hangi öğrencinin hangi sırada okuyacağı öğrenci tarafından bilinmemektedir. Belirlenen her bir alt temaya ilişkin açıklamalara ve referans cümlelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.4.1. Yüzünden okuma derslerinde (n=11)

Öğretmenler, “öğrencileri derse rastlantısal katma” yolunu “yüzünden okuma derslerinde” kullanmalarının temel gerekçesinin, öğrencilerin derisi aktif bir şekilde dinlemelerini sağlamak ve derste gürültü yapmalarını önlemek olarak belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, iyi öğrencileri önce okutuklarında, diğer öğrencilerin bu durumdan rahatsız olduklarını ve “nasıl olsa bana sıra gelmeyecek” algısına kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Bir başka dikkat çekilen husus ise derse katma sırasının öğrenciler üzerinde oluşturduğu motivasyon farkıdır. Öğretmenlerden 6KÖ: “*Yüzüne okumalarda bazen karışık okutuyorum. Bazen listeden aşağı, bazen listeden yukarı. Hep aynı öğrencileri önce okutsak öğrenci tepki gösterebiliyor. ‘Hocam hep bunları önce okutuyorsunuz, hocam hep baştan başlıyorsunuz’ diyorlar... Listedten sırayla gidince öğrenci dalıyor, uyanık kalmıyor.*” şeklinde düşüncesini ifade ederken, bir başka öğretmen 9EÖ: “*İyi okuyan öğrenciyi bazen önce okutu-*

yorum fakat diğer öğrencilerde ben iyi değilim algısının oluşmamasına dikkat ediyorum. Her zaman iyi olan öğrencileri sırayla okutmuyorum. Okutturduğumuz zaman sürekli aynı kişilere değil, çünkü öğrenci şunu düşünüyor; ben nasıl olsa hep sonralar okuyorum, öyle bir zihin alt yapısı olabilir, zaten ben hep kötü okuyorum, diye düşünebiliyor. İyi okuduğunda bak sen de okuyabilirsin. Seni de önce okutabiliriz. Öğrencinin zihninde iyiden kötüye doğru bir sıralama oluşturmamaya dikkat ediyorum. Öğrencide zaten ben sonda okuyorum deyip kendini bırakması veya ben başta okuyup sonra yatacağım diye algı oluşturmuyorum. Bu konuda öğrenciye belirleyici bir şey yapmıyorum. Her öğrencinin dersi dinlemesini istiyorum” şeklinde açıklama yapmıştır. Bir başka öğretmen 3KÖ: “Öğrencileri rastgele kaldırıyorum. İyi olan öğrencileri önce okutmuyorum. Öğrencilerde nasıl olsa iyiler okuyacak ve bana sıra gelmeyecek algısı oluşuyor” diyerek görüşünü ifade etmiştir. Rastgele öğrenciyi derse katmanın sınıfta gürültü çıkmasını engellediğini belirten öğretmenlerden 2KÖ: “Karışık aldığım zaman her an kendilerine sıra gelir diye daha dikkatli oluyorlar. Sıra ile aldığında biraz daha gürültü oluyor” şeklinde düşüncesini ifade ederken, bir diğer öğretmen 7KÖ: “Rasgele kaldırıyorum. Diğer şekilde sıranın ne zaman kendine geleceğini biliyor. Rastgele okutunca konuşmalar olmuyor” diyerek düşüncesini belirtmiştir. Rastgele öğrenciyi derse katmanın öğrencileri sınıfta daha aktif hala getirdiğini belirten öğretmen 1KÖ: “Rastgele okutuyorum. Sıra ile kaldırdığımda öğrenci sayıyor. Kendine hangi ayet gelecek onun üzerine yoğunlaşıyor. Rastgele kaldırmak onları daha aktif tutuyor” şeklinde açıklama yapmıştır.

Öğrencileri rastlantısal olarak kaldırmanın onlar üzerindeki motivasyon farkına dikkat çeken öğretmen 18EÖ: “İlk okuyanla son okuyan arasında bir motivasyon farkı var. Herkesin ilk ve son okuyan olması gerekiyor. Bu duyguyu herkesin tatması gerekiyor... Baştan, ortadan, sondan; ortadan, baştan şeklinde. Listeden kendi zihnimde periyod oluşuyor. Bazı öğrenciler var bir bölümü o çocuğun okuması gerekiyor. Mesela yoğun bir tecvit var. Veya öğrencinin yapamadığı bir harf var, onu oraya denk getiriyorum” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

2.4.2. Elif-ba derslerinde (n=9)

Öğretmenler, “öğrencileri rastlantısal derse katma” yolunu “elif-ba derslerinde” kullanmalarının gerekçelerini, sınıftaki öğrencilerin dersi aktif bir şekilde dinlemelerine katkı sağlamak olduğu şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden 22EÖ: “Listemden karışık bir şekilde okutuyorum. Listemde

şu ana kadar kimin kaç defa okuduğu belli. Listenin bazen üstünden, bazen altından başlıyorum. Bazen atlayarak ortadan kaldırıyorum. ...çoğunlukla herkesin takibini sağlıyorum. Bu takibi sağlamak için öğrenci yanlış okuduğunda kim yanlışını bulacak veya sen devam et diyorum. Onu yapınca bütün sınıf takip ediyor” şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

2.4.3. Ezber metinlerini dinleme derslerinde (n=3)

Bu temaya ilişkin görüş belirten öğretmen 15EÖ: “Öğrenciyi dinlerken liste sırasına göre bazen önden bazen sondan alıyorum. Bu şekilde, ezber verdikten sonra serbest çalışma yapmak isteyenlere adaletsizlik yapmamış oluyorum” diyerek öğrencileri derse katma sırasında adaletsizlik yapmamak amacıyla böyle hareket ettiğini ifade etmiştir.

“Öğrencileri rastlantısal derse katma” temasının alt temalarına bakıldığında bu yolun “ezber metinlerini yüzünden okuma dersleri” hariç diğer derslerde tercih edildiği görülmektedir. Bu şekilde derse katma yolunun en fazla kullanıldığı dersin ise “yüzünde okuma derslerinde” olduğu görülmektedir. Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde görüldüğü gibi öğrencileri rastlantısal olarak derse katma yolunun en önemli olumlu tarafının sınıfta istenmedik davranışların önüne geçmek olduğu görülmektedir. Nitekim “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma” yolunu tercih eden öğretmenlerde bunu ifade etmişlerdir (Bkz. birinci tema). Diğer derslerden farklı olarak “ezber metinlerini dinleme derslerinde” bu yolu tercih eden öğretmenler sınıf içerisinde adaleti sağlamak için bu yolu tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen görüşlerinden hareketle “rastlantısal olarak öğrenciler derse katma” yolunun Kur'an-ı Kerim derslerinde istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına engel olduğu, dolayısıyla sınıf yönetimine katkı sağladığı söylenebilir.

5.5. Öğrencileri Grup Oluşturarak Derse Katma (n=10)

Bu uygulamada iki veya daha fazla öğrenci bir araya getirilerek derse katılması sağlanmış olmaktadır. Böylece öğrenciler belirlenen Kur'an metnini akran yoluyla öğrenebilmektedirler. Belirlenen her bir alt temaya ilişkin açıklamalara ve referans cümlelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.5.1. Elif-ba derslerinde (n=8)

Öğretmenler, “öğrencileri grup oluşturarak derse katma” yolunu “elif-ba derslerinde” kullanmalarının gerekçesini, öğrencilerin bireysel öğren-

me hızlarının zamanla farklılaşması ve bu durumun sınıftaki öğrencilere olumsuz etki yapmaması ile ortaya koymuşlardır. Bu konuda görüş belirten öğretmen 4KÖ: *“İyi okuyamayan öğrencileri, iyi okuyan bir arkadaşı ile eşleştiriyorum. İyi olan öğrenci diğer arkadaşını dinleyerek yanlışlarını düzeltiyor”* şeklinde düşüncesini belirtirken, bir başka öğretmen 9EÖ: *“9. sınıfta elif-ba öğretiminde zayıf olan öğrencileri iyi olan öğrencilerle eşleştirme yapıyorum. Bunu sınıfın ortamına göre yapıyorum. Çünkü aynı noktada bazen birleştirmek zor oluyor”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

2.5.2. Yüzünden okuma derslerinde (n=2)

Öğretmenler, “öğrencileri grup oluşturarak derse katma” yolunu “yüzünden okuma derslerinde” kullanmanın gerekçesini, (1) sınıfta öğrenciler arasında seviye farklılıklarının olması, (2) ya da bazı öğrencilerin öğrenmede sınıf seviyesinin gerisinde kalması durumlarında tercih etmektedirler. Böylece öğrencileri iyi bilen bir öğrenciyle eşleştirerek zamanı verimli kullanma amaçladıkları anlaşılmaktadır. Bu yolu kullanan öğretmenler, dönem başında okuma seviyesi diğer öğrencilerden iyi olan öğrencileri “öğretici öğrenci” olarak seçtiklerini ve bu öğrencilere çalıştırmaları için 2 ile 5 arasında öğrenci vererek sınıfta gruplar oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Bu yolu kullandığını belirten öğretmenlerden 11EÖ: *“Ben okuyorum. Daha sonra sınıftaki dört beş öğrenciden özellikle de ‘-öğretici öğrenci-’ olarak seçtiğim öğrencileri okutuyorum. İyi okuyan öğrencilerden sonra yüzüne okumaları iyi olmayan öğrenciler sınıfta okumaya geçiyorlar. Üç dört öğrenciyi okuttuktan sonra, bunları zaten bütün sınıf dinliyor, takip ediyor. Daha sonra seviye olarak onların alt seviyesine geldiğimizde ön sıraya karşıma alıyorum birebir dinliyorum. Ben birebir dinlerken diğer öğrenciler ‘öğretici öğrencilerin’ etrafında toplanıyor, dersini alıyorlar. ‘Öğretici öğrenci’ ne zaman hazırsın dediğinde o öğrenci benim yanıma geliyor. Benim yanıma hazır olarak gelmedikleri zaman da ‘öğretici öğrenci’ hocasından bunun hesabını soruyorum. Diyorum gel buraya bak bu burayı telaffuz edemiyor. Bu tecvidi yapamıyor. Bak bu şu harfleri telaffuz edemiyor. Dikkat et. Veya eksik kalmış ise tekrar ‘öğretici öğrenci’ hocasının yanına gönderiyorum. Şimdi git ikinci dersin sonuna doğru gelirsin, senden daha iyi okuyan öğrenciler gelsin. Git iyi öğren ondan sonra gel. Öğrencilere ‘öğretici öğrencileri’ seçme hakkı veriyorum. ‘Öğretici öğrenci’ çok iyi ise 4-5 öğrenci veriyorum. Zayıfısa, bir veya iki öğrenci veriyorum. Sınıfta ‘öğretici*

öğrenci' olacak öğrenci fazla ise rakam düşüyor. Bu saye de öğretirken öğrenmiş de oluyor" şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Yukarıdaki alt temalar incelendiğinde öğretmenlerin "öğrencileri grup oluşturarak derse katma" yolunu "elif-ba derslerinde" ve "yüzünden okuma derslerinde" kullandığı görülmektedir. Yukarıdaki öğretmen ifadelerinde görüldüğü gibi bu yolun tercih edilmesinde sınıftaki öğrencilerin öğrenme seviye farklılıklarının etkili olduğu söylenebilir.

2.6. Öğrencileri Sıra İle Derse Katma (n=4)

Öğrencilerin sınıf liste sırasına göre veya oturma sırasına göre derse katıldığı bir yoldur. Belirlenen her bir alt temaya ilişkin açıklamalara ve referans cümlelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.6.1. Ezber metinlerini dinleme derslerinde (n=3)

Öğretmenler "öğrencileri sıra ile derse katma" yolunu "ezber metinlerini dinleme derslerinde", öğrencilerin geneli ezber metnini ezberlediği durumlarda tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak öğretmen 20EÖ: "*Sınıfın geneli ezberi veriyorsa sırayla alıyorum*" şeklinde görüş belirtmiştir.

2.6.2. Elif-ba derslerinde (n=2)

"Öğrencileri sıra ile derse katma" yolunu "elif-ba derslerinde" kullanan öğretmenlerin, öğrencileri sırasıyla okuttuğu her bir öğrencinin sıra kendisine gelene kadar belirlenen metne çalışması amacıyla tercih ettiklerini belirtmiştir. Öğretmenlerden 16EÖ: "*Ben bir kenardan başlatırım. Herkese en az yarım sayfa okuturum. Nerde biterse, geri kalanları diğer derste kaldığımız yerden okuturum*" şeklinde düşüncesini belirtirken, bir başka öğretmen 21EÖ: "*Sırayla okuyorlar. Sıra kendisine gelmeden oraya biraz çalışıyor. Herkese aynı yeri okutuyorum. Takip etmelerini zorunlu tutmuyorum*" diyerek düşüncesini ifade etmiştir.

2.6.3. Yüzünden okuma derslerinde (n=2)

Öğretmenlerin, "öğrencileri sıra ile derse katma" yolunu "yüzünden okuma derslerinde" tercih etmelerinin gerekçesi, her öğrencinin belirlenen sayfayı okuması için bir tedbir olarak görmeleridir. Bu konuyla ilgili görüş belirten öğretmen 21EÖ: "...sıra ile okutuyorum. Bir gün isim sırasına

göre, diğer gün sıraya göre, yapıyorum. Böylece herkes aynı yeri okuyor” diyerek görüşünü ifade etmiştir.

“Öğrencileri sıra ile derse katma” yolunu öğretmenlerin “ezber metinlerini dinleme derslerinde”, “elif-ba derslerinde” ve “yüzünden okuma derslerinde” kullandıkları görülmektedir. Yukarıdaki temalarda görüldüğü gibi çalışma grubundaki öğretmenlerin çok az bir kısmı bu yolu tercih etmektedir. Sırası ile derse katma yolu, sınıfta istenmeyen davranışların oluşmasına neden olabilir. Bundan dolayı öğretmenlerin çoğunluğu tarafından tercih edilmeyen bir yol olduğu söylenebilir.

2.7. Öğrencileri Başarı Grupları Oluşturarak Derse Katma (n=4)

Öğretmenlerin başarı grupları oluşturularak öğrencilerin derse katılmasının sağlandığı bir yoldur. Belirlenen her bir alt temaya ilişkin açıklamalara ve referans cümlelerine aşağıda yer verilmiştir.

2.7.1. Elif-ba derslerinde (n=2)

Öğretmenler “başarı grupları oluşturularak derse katma” yolunu “elif-ba derslerinde” kullanma gerekçesini, öğrenciler arasında seviye farklılıkları olduğu şeklinde belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili öğretmen 21EÖ: “İlk sınıfta öğrenciler arasında farklar var bu durumda öğrencileri gruplandırıyoruz. Bir sıraya bilenler, az bilenler, hiç bilmeyenler şeklinde oturtup, sıra sıra ders veriyoruz” şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

2.7.2. Yüzünden okuma derslerinde (n=2)

Öğretmenlerin, “başarı grupları oluşturularak derse katma” yolunu “yüzünden okuma derslerinde” kullanmalarının gerekçesinin, grubun davranışlarının birey üzerindeki etkisinden yararlanıp motive etmek olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden 2KÖ: “Sınıfı beşer kişilik gruplara ayırdım. Gruplardan kendilerine birer isim bulmalarını istedim. Öğrenciler “*Karanfil, İkra gibi*” grup isimleri buldular. Yüzüne okumada sınıf içinde her şahsa ayrı not veriyorum. Ve gurubun üyelerinin aldıkları toplam puana göre sınıfta birinciye seçiyoruz. Bu yöntemle öğrenciler birbirlerini çalışmaya teşvik ediyorlar” şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Bu şekilde derse katma da çalışma grubundaki öğretmenlerden az bir kısmı tarafından kullanılmaktadır. Öğretmenlerin grubun birey üzerindeki etkisini kullanarak öğrencinin çalışmasına ve dolayısıyla başarısına etki etmeyi amaçladığı görülmektedir.

8.8. Ders İçi Performansına Göre Öğrenciyi Derse Katma (n=1)

Ders içi performansına göre öğrencileri derse kattığını belirten öğretmen, her ders öğrenciyi derse kattığını, derse katarken ise, bir önceki dersteki performansını dikkate aldığını ifade etmiştir. Bu yolu kullanan öğretmenin görüşünde dikkat çeken durum, öğrencinin dersteki bütün davranışlarını dikkate almasıdır. Bir başka dikkat çeken veri ise öğretmenin her ders öğrenciyi derse katmasının, derse hazırlıklı gelmesine katkı sağlamasıdır. Bu konuyla ilgili görüşünü öğretmen 14EÖ: “Her derste öğrenciyi mutlaka okuturum. Geçmiş yıllarda biz bunu gördük ve yaşadık. Mesela öğretmen arkadaşlarımız geliyorlardı, her ders aynı kişilere okutup gidiyorlardı. Ben her derste az da olsa okutuyorum. Öğrenci kendisinin mutlaka okuyacağını bildiği için çalışıyor... Ben sınıf içinde bilenleri bir iki üç dört diye derecelendiriyorum. Bu arada öğrenciler iyi bir dereceye gelmek için yarış halinde oluyorlar. Kur'an-ı Kerim'e başlarken de en iyiden başlıyorum. Bu açıdan çalışan bir ileri gidiyor. Çalışmayan ise bir geri gidebiliyor. Rekabet halinde oluyor” şeklinde açıklamıştır.

Yukarıdaki temalar ve alt temalar genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencileri derse katma yollarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunluğunun “okuma seviyesi iyi olan öğrenciden başlayarak rastlantısal derse katma”, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma”, “öğrencileri toplu olarak derse katma”, “öğrencileri rastlantısal derse katma” yolunu kullandıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra, öğretmenlerden bir kısmı, “öğrencileri sıra ile derse katma”, “öğrencileri başarı grupları oluşturarak derse katma” yolunu kullandıkları görülmektedir. Öğretmenlerden birisinin ise “ders içi performansına göre öğrenciyi derse katma” yolunu kullandığı tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin öğrencileri derse katma yolları kendi içerisinde analiz edildiğinde “elif-ba derslerinde”, “yüzünden okuma derslerinde”, “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” ve “ezber metinlerini dinleme derslerinde” farklılaştığı görülmektedir. Öğretmenlerin “elif-ba derslerinde” “öğrencileri toplu olarak derse katma” yolları; “ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde” ve “yüzünden okuma derslerinde”, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma” yolunu; “ezber metinlerini dinleme derslerinde” ise “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yolunu diğer yollara göre daha fazla kullandıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim derslerinde öğrencileri derse katma davranışlarının farklılaşmasında “zaman kullanımı”, “model oluşturmak”, “sınıfta istenmeyen davranışların oluşmasını engellemek” ve öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak” gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bir başka önemli faktör ise okunan metnin özelliğinden dolayı farklılaştığı söylenebilir. Örneğin elif-ba derslerinde kelime veya kısa ayetlerden oluşan metinlerin okunduğu bir derste “toplularak derse katma” yolu ön plana çıkarken, uzun ayetlerden oluşan bir metnin okunduğu yüzünden okuma derslerinde “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma” yolu ön plana çıkmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, İHL meslek dersleri öğretmenlerinin Kur'an'ı Kerim dersinde öğrencilerin derse katılım sağlama yollarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın doğası gereği genelleme yapılmamaktadır. Fakat elde edilen sonuçların benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnek ve deneyimler oluşturduğu söylenebilir. Doğrudan Kur'an-ı Kerim dersinde öğrencilerin derse katılımıyla ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçlar araştırmanın giriş bölümünde bahsedilen çalışmaların konuyla ilgili kısımlarıyla ve ilgili literatürdeki bilgiler ile tartışılmıştır.

Bireyin kaslarını, vücut organlarından birini ya da bir kaçını veya tümünü kullanarak bazı davranışlar ortaya koyması psiko-motor davranışlar içerisinde değerlendirilir. Kur'an okuma gibi, psiko-motor becerilerin ilk basamağı olan “uyarılma” basamağında, öğrencinin yapması gereken eylem, öğretmenin kendisi tarafından canlı bir şekilde ya da bir cihazla gösterilerek model oluşturulur.⁵⁶ İkinci basamak ise “kılavuz denetiminde yapma” oluşturmaktadır. Bu basamakta, yapılacak olan davranış, öğrencinin bizzat kendisi uygular.⁵⁷ Geleneksel Kur'an öğretiminde bu durum “arz” olarak isimlendirilmektedir.⁵⁸ Dolayısıyla model tarafından gösterilen davranışın öğrenen öğrenci tarafından gösterilmesi gerekmektedir. Sınıf içerisinde öğrencinin derse aktif bir şekilde katılarak modelden gördüğü davranış uygulamayı motivasyon, öğrenme ve sınıf kontrolü açısından önemli bir etkidir.

⁵⁶ Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, 177; Akyürek, *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler*, 54; Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, 113.

⁵⁷ İşman - Eskicumalı, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*, 257; Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 269.

⁵⁸ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (22. baskı). Bursa: Emin Yayınları, 2014, 51.

Bu araştırmada öğretmenlerin öğrencileri derse katma yollarının “oku-
ma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=21)”, “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20)”, “öğrencileri toplu olarak derse katma (n=15)”, “öğrencileri rastlantısal ola-
rak derse katma (n=14)”, öğrencileri grup oluşturarak derse katma (n=10)”, “öğrencileri sıra ile derse katma (n=4)”, “başarı grupları oluşturarak derse
katma (n=4)”, “ders içi performansına göre öğrenciyi derse katma (n=1)”
olmak üzere 8 farklı şekilde olduğu görülmüştür. Daşkın’ın⁵⁹ yaptığı araş-
tırmada öğretmenlerin tamamına yakını (% 90,3), beceriyi uygulaması için
her öğrenciyi derse kattığını belirtmiştir. Öğretmenlerin yarıdan fazlası (%
60,9,) “her zaman ve çoğu zaman” elif-ba derslerinde, bir kısmı (% 31,7)
“her zaman ve çoğu zaman” yüzünden okuma derslerinde, yarıya yakını (%
46,4) “her zaman-çoğu zaman-bazen” ezber metinlerini yüzünden okuma
derslerinde öğrencileri toplu olarak derse katmaktadırlar. Öğretmenlerin
yarısı (% 51,2) “her zaman ve çoğu zaman” öğrencileri sırayla okuttuğu-
nu, yarıya yakını (% 48,8) “her zaman ve çoğu zaman” öğrencileri karışık
okuttuğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin çok az bir kısmı (% 9,8) öğrencileri
gruplara ayırmaktadır. Daşkın’ın araştırmasındaki bu bulguların bu çalış-
manın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.⁶⁰

Araştırmanın sonuçlarıyla ilgili pedagojik olarak dikkat çeken bir hu-
sus, öğretmenlerin öğrencileri derse katma yöntemlerinden okuma seviyesi
iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=21) yönte-
mini kullanmasının, okuma seviyesi iyi olmayan öğrencilerde öğrenilmiş
çaresizlik⁶¹ duygusunun ortaya çıkmasına neden olabileceğidir. Bu durumu
rastlantısal olarak derse kattıklarını belirten öğretmenlerden, 6KÖ: “Yüzü-
ne okumalarda bazen karışık okutuyorum. Bazen listeden aşağı, bazen liste-
den yukarı. Hep aynı öğrencileri önce okutsak öğrenci tepki gösterebiliyor...”
şeklinde belirtirken, 9EÖ: “...her zaman iyi olan öğrencileri sırayla okut-
muyorum. Okuttuğumuz zaman sürekli aynı kişilere değil, çünkü öğrenci
şunu düşünüyor; ben nasıl olsa hep sonralar okuyorum, öyle bir zihin alt
yapısı olabilir, zaten ben hep kötü okuyorum, diye düşünebiliyor...” şeklinde
ifade etmektedir.

⁵⁹ Daşkın, “İmam-Hatip Liselerinde Kur’anı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler”.

⁶⁰ Daşkın, “İmam-Hatip Liselerinde Kur’anı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler”.

⁶¹ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012,635 ;
Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000, 565.

Temaların oluşturulmasından elde edilen bir başka sonuç ise öğretmenlerin, *ezber metinlerini yüzünden okuma derslerinde*, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=18)”; *ezber metinlerini dinleme derslerinde*, “çalışan /gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma (n=20)”; *yüzünden okuma derslerine*, “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma (n=13) ve “öğrencileri rastlantısal derse katma (n=11)”; *elif-ba derslerinde* ise “öğrencileri toplu olarak derse katma (n=9)” yollarının en fazla kullandıkları görülmektedir. Öğretmenlerin Kur’an-ı Kerim derslerinde öğrencileri derse katma davranışlarının farklılaşmasında “zaman kullanımı”, “model oluşturmak”, “sınıfta istenmeyen davranışların oluşmasını engellemek” ve öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak” gibi faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. Yine okunan Kur’an-ı Kerim metninin kısa veya uzun (ayet sayısı olarak) olması, derse katılım sağlama yollarını farklılaştırdığı söylenebilir. (öğretmen görüşleri için bkz. “okuma seviyesi iyi olan öğrencilerden başlayarak rastlantısal derse katma” ve “öğrencileri rastlantısal derse katma” temaları).

Bu çalışmada İmam Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretmenlerinin öğrencileri derse katılımını nasıl sağladıklarıyla ilgili görüşleri incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda bu katılım şekillerinin öğrencilerin motivasyon ve öğrenmelerini nasıl etkilediği ile ilgili çalışmaların yapılması yararlı olacaktır. Bununla birlikte araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda Kur’an-ı Kerim dersini yürüten öğretmenlerin, öğrencileri derse katmada, *elif-ba derslerinde*, “toplu olarak derse katma”; *yüzünden okuma derslerinde*, “iyi öğrencilerden başlayarak rastlantısal olarak derse katma”; *ezber metinlerini dinleme derslerine* “çalışan/gönüllü öğrencilere öncelik vererek derse katma” yollarına öncelik vermeleri gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2009.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.
- Baltacı, Cahit. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1985.
- Bloom, Benjamin S. *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Çev. Durmuş Ali Özçelik. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012.

- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Büyüköztürk, Şener vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012.
- Creswell, John W. *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: Sage Pub., 2009.
- Çelebi, Ahmet. *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*. 3. Baskı. Çeviren Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınları, 1998.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. 22. Baskı. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. 22. Baskı. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Çollak, Fatih. "İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri Üzerine Düşünceler". *İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. Yayına Hazırlayan Mahmut Zengin. 125-136. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005.
- Çollak, Fatih. "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri". *Etkili Din Öğretimi*. Ed. Şaban Karaköse. 325-328. İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2009.
- Daşkın, Abdurrahman. *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Derslerinde İzlenen Yöntemler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Demirbolat, Ayşe. "Sınıf Ortamı ve Grup Etkileşimi". *Sınıf Yönetimi*. ed. Leyla Küçükahmet. 81-107. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı*. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2009.
- Ekici, Tülay. *Müzik Öğretmeni Yetiştirmede Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Bir Program Geliştirme Çalışması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Fidan, Nurettin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*, Çev. Ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoglu. Ankara: Anı Yayınları, 2013.
- Gözütok, Şakir. *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*. Ankara: Fecer Yayınları, 2003.
- Gündüz, Yüksel. "Eğitim Programı ve Plan Etkinlikleri". *Sınıf Yönetimi*. Ed. Y. İnandı. 123-139. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. 2 Cilt. Çeviren Salih Tuğ. Ankara: Yenişafak, 2003.

- İbn Sa'd. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l Hanci, ts.
- İşman, Aytekin - ESKİCUMALI, Ahmet. *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.
- Kantar, Harun. *İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme (Sivas Örneği)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Karaçam, İsmail. "Kur'an Öğretimi Metodunun Ana Çizgileri". *Din Öğretimi Dergisi* 30 (1991), 93-107.
- Kaya, Davut. "Kur'an-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin (Hafızlık ve Yüzünden Okumada) Geliştirilmesi". *Etkili Din Öğretimi*. Ed. Şaban Karaköse. 329-339. İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2009.
- Kılıç, Mustafa. "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2014), 69-106.
- Kuş, Elif. *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Çev. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayınları, 2013).
- Merriam, Sharan B. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1998.
- Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim, 05 Eylül 2012,. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/27790_0.html.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Çev. Sedef Özge. Ankara: Yayın Odası Yayınları, 2013.
- Özdemir, Murat. "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1, (2010), 333-343.
- Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research - Evaluation Methods*. Thousand Oaks: Sage Pub., 2002.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*. 21. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Sönmez, Veysel. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- Şibli, Mevlana. *Asr-ı Saadet*. Çeviren Ömer Rız Doğrul. 5 Cilt. İstanbul: Eser Matbaacılık, 1974.
- Topcuk, Ali. *İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim Öğretiminin Verimliliği*.

- İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yılmaz, Hasan - Sünbül, Ali M. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2007.
- Yılmaz, Nazif. "İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler". *İmam-Hatip Liselerinde Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalı?*. 19-35. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2006.
- Yin, Robert K. *Case Study Research Design and Methods*. California: Thousand Oaks, 2009.
- Yin, Robert K. *Qualitative Research from Start to Finish*. London: Guilford Pub., 2011.
- Zeydan, Corci. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Çeviren Zeki Megamiz. 5 Cilt. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976.